

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Західноукраїнський національний університет
Факультет фінансів та обліку
Кафедра обліку і оподаткування

КІМПІНСЬКИЙ Микола Михайлович

спеціальність: 071 - Облік і оподаткування
освітньо-наукова програма – Міжнародний облік

Кваліфікаційна робота

Виконав студент групи ОМОм-21
І. В. Стефанюк

Науковий керівник:
к.е.н., доцент, Р.В.Романів

Кваліфікаційну роботу
допущено до захисту:

" ____ " _____ 20 ____ р.

Завідувач кафедри
_____ **З. В. Задорожний**

ТЕРНОПІЛЬ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА	6
1.1. Сутність поняття «зобов'язання» та історичний аспект його становлення	6
1.2. Класифікація та оцінка зобов'язань у вітчизняній та міжнародній практиці	13
1.3. Характеристика зобов'язань у вітчизняних та зарубіжних нормативно-облікових документах	20
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ОБЛІКУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА	29
2.1. Облік зобов'язань за товарними операціями перед вітчизняними та зарубіжними контрагентами	29
2.2. Облік зобов'язань, забезпечених векселями	39
2.3. Облік зобов'язань, пов'язаних з кредитами та іншими позиковими коштами	46
2.4. Облік зобов'язань підприємства у міжнародній та вітчизняній практиці за іншими розрахунками	56
РОЗДІЛ 3. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ Й АУДИТУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА	69
3.1. Методика аналізу зобов'язань як елемент політики управління залученими ресурсами	69
3.2. Аудит зобов'язань підприємства	84
ВИСНОВКИ	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	102
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах ринкової економіки розвиток господарських зв'язків істотно розширює коло користувачів облікової та звітної інформації. Якщо раніше основними користувачами бухгалтерських даних були внутрішні управлінці підприємств, то сьогодні до них приєдналися численні зовнішні суб'єкти, зацікавлені в достовірній фінансовій інформації. Зокрема, банки використовують ці дані для прийняття рішень про надання кредитів, постачальники - для оцінки доцільності укладення договорів на постачання матеріально-технічних ресурсів, інвестори, засновники та акціонери - для оцінки рентабельності капіталовкладень і перспектив отримання доходів, зокрема дивідендів.

У зв'язку з цим особливої ваги набуває достовірне і повне відображення в системі бухгалтерського обліку інформації щодо стану кредиторської заборгованості. Від точності такої інформації залежить не лише ефективність контролю за дотриманням платіжної дисципліни, але й аналітична якість прийняття управлінських рішень. Крім того, обсяг та динаміка кредиторської заборгованості є важливими показниками фінансової стійкості та загальної платоспроможності підприємства.

З метою забезпечення законності, достовірності та безперервності обліку розрахункових операцій, необхідне систематичне проведення контролю, зокрема у формі аудиторських перевірок. Аудит дозволяє встановити повноту, обґрунтованість та відповідність облікових даних фактичному стану зобов'язань, а також виявити та усунути порушення і помилки, допущені у процесі ведення обліку кредиторської заборгованості.

Таким чином, актуальність вищезазначених питань, особливо в контексті реформування системи бухгалтерського обліку, зумовила вибір теми дипломного дослідження.

Метою роботи є теоретичне та практичне дослідження методики обліку, аналізу й аудиту зобов'язань підприємства у вітчизняній та міжнародній практиці.

Об'єктом дослідження виступає господарська діяльність товариства з обмеженою відповідальністю «Маяк».

Метою діяльності СТОВ «Мрія» отримання прибутку, задоволення суспільних потреб в продукції, роботах послугах і реалізація соціальних та економічних інтересів. Товариство займається як вирощуванням, так і переробкою сільськогосподарської сировини.

В обробітку СТОВ «Мрія» є 3608 га землі, на якій посіяно 1261 га озимих культур, а саме 591 га озимої пшениці та 670 га озимого ріпаку. Решту площу 2347 га буде засіяно ярими культурами, а саме : ячмінь ярий 158 га, пшениця яра 100 га, кукурудза 840 га, соя 570 га, соняшник 496 га, цукрові буряки 183 га.

Всі площі виорані, посів здійснюється із внесенням мінеральних добрив, весь цикл вирощування проводиться із застосуванням засобів захисту рослин.

В наявності господарства є найсучасніша техніка для власного обробітку ґрунту, посіву, внесення мінодобрив, а також збирання врожаю. Це трактори «Джон Дір», трактори гусеничні «Caterpillar», телескопічні навантажувачі на машину, протравлювач насіння, оприскувачі самохідні, комбайн зернозбиральний. Для збирання, очистки і осушення зерна було введено в експлуатацію зерносушильний комплекс вартістю 155890 тис.грн.

Для реалізації вирощеної продукції використовується власний автомобільний транспорт «Volvo», спеціалізовані сідлові тягачі ДАФ. Закінчується будівництво тваринницького приміщення для розведення курей, яке планується введення в експлуатацію у другій половині 2025 року.

Для досягнення мети, поставленої в дипломній роботі передбачається вирішення таких *питань*:

- визначити сутність поняття «зобов'язання» та розкрити історичний аспект його становлення;
- дати характеристику зобов'язань у вітчизняних та зарубіжних нормативно-облікових документах;
- розкрити методику обліку зобов'язань за товарними та нетоварними операціями перед вітчизняними та зарубіжними контрагентами;

- розкрити методику аналізу зобов'язань як елемент політики управління залученими ресурсами;
- визначити напрямки проведення аудиту зобов'язань підприємства.

Наукова новизна роботи полягає у здійсненні порівняльної характеристики методики обліку та оцінки зобов'язань у вітчизняній та зарубіжній обліковій практиці і виробленні на цій основі рекомендацій стосовно її вдосконалення.

Практична значущість полягає у проведенні аналізу стану зобов'язань та їх впливу на основні показники ефективності роботи підприємства.

Робота складається із вступу, трьох розділів, висновків та пропозицій, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗОБОВ'ЯЗАНЬ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА

1.1 Сутність поняття «зобов'язання» та історичний аспект його становлення

Забезпечення ефективного функціонування підприємств та досягнення сталого економічного зростання можливе лише за умови розширення та оптимізації джерел фінансування. У структурі фінансового забезпечення ключову роль відіграє капітал підприємства.

Багатогранність економічної категорії «капітал» проявляється у множинності його форм та способів функціонування в економічній системі. У сучасній економічній літературі поняття капіталу розглядається крізь призму різноманітних теоретичних підходів, що охоплюють як його сутнісні характеристики, так і специфіку прояву в окремих сферах господарської діяльності.

«Залучення капіталу є необхідною передумовою досягнення належного рівня фінансової стійкості та забезпечення позитивної динаміки фінансово-економічних показників. Відтак, залучений капітал виступає не лише об'єктом бухгалтерського обліку та фінансового аналізу, а й важливим індикатором рівня фінансової безпеки суб'єкта господарювання. У такому контексті залучення зовнішніх ресурсів корелює з тенденціями екстенсивного економічного розвитку, сприяє посиленню фінансової стійкості та формує основу довгострокової стабільності підприємства в умовах динамічного ринкового середовища» [3, с.151].

Однією з базових класифікаційних ознак капіталу в економічній теорії та фінансовій практиці є поділ його на власний та залучений. Така класифікація ґрунтується на джерелах формування капіталу, правовому статусі його носіїв,

рівні відповідальності та економічних ризиках, пов'язаних з його використанням.

Власний капітал - це сукупність фінансових ресурсів, що належать підприємству на правах власності. Він формується за рахунок внесків засновників, нерозподіленого прибутку, емісії акцій тощо. Власний капітал виконує функцію фінансової основи підприємства, забезпечує його автономність та є джерелом покриття ризиків.

Залучений капітал - це фінансові ресурси, тимчасово надані підприємству іншими суб'єктами (банками, інвесторами, постачальниками тощо) на умовах повернення. До нього належать банківські кредити, облігаційні позики, кредиторська заборгованість, лізинг, факторинг тощо. Залучений капітал дозволяє підприємству реалізовувати інвестиційні проекти, підтримувати ліквідність та гнучко реагувати на зміни зовнішнього середовища без зміни структури власності.

Такий поділ капіталу є не лише інструментом фінансового аналізу, а й основою для прийняття стратегічних управлінських рішень, спрямованих на оптимізацію капітальної структури та забезпечення фінансової стійкості підприємства.

Залучений капітал з позицій економічної теорії - це кошти, які підприємство або інша економічна одиниця отримує ззовні на певний термін для фінансування своєї діяльності, і які підлягають поверненню. Це протилежність власному капіталу, який формується за рахунок внесків власників або прибутку підприємства.

Основні характеристики залученого капіталу такі:

1. Тимчасовий характер – надається на певний строк, після чого має бути повернутий (з процентами або без).
2. Вартість використання – зазвичай пов'язаний із зобов'язаннями щодо виплати відсотків або іншої форми винагороди за користування.
3. Не дає права на управління – кредитори, як правило, не мають права втручатися в управління підприємством.

4. Фінансова відповідальність – підприємство несе зобов'язання повернути залучені кошти незалежно від результатів діяльності.

Форми залученого капіталу досить різні: кредити банків, облігації (боргові цінні папери), комерційні позики (відстрочка платежу від постачальників), лізинг, факторинг, державне фінансування (наприклад, субсидії або пільгові позики)

Роль залученого капіталу в економіці полягає в тому, що: він сприяє розширенню виробництва без розпорошення контролю над компанією; дає змогу підприємствам ефективно управляти грошовими потоками; є важливим інструментом для інвестування в основні засоби та інновації; підвищує фінансовий левередж, що може як підвищити прибутковість власного капіталу, так і ризики.

В табл. 1.1. показані критерії, які відрізняють власний і залучений капітал.

У контексті економічної теорії та бухгалтерського обліку **зобов'язання** і **залучений капітал** є тісно пов'язаними, але не тотожними поняттями. **Залучений капітал** - це частина зобов'язань, яка стосується саме фінансових ресурсів, отриманих на поворотній основі. Це зовнішні джерела фінансування, які не належать підприємству, але тимчасово використовуються ним у господарській діяльності. Наприклад, заборгованість по зарплаті - це зобов'язання, але не є залученим капіталом, бо вона не є джерелом фінансування, наданим зовнішнім кредитором.

В процесі господарської діяльності виникає як кредиторська, так і дебіторська заборгованість.

Розглядаючи поняття кредиторської та дебіторської заборгованості з точки зору економічної теорії, слід розуміти їх як елементи кругообороту виробничих фондів і складові економічних (фінансових) відносин між підприємством та іншими суб'єктами господарювання й державою.

У межах кругообороту виробничих фондів - процесу перетворення грошових коштів на ресурси, далі - у продукцію, яка реалізується і знову повертається у грошову форму - кредиторська і дебіторська заборгованість виступають:

- формами фінансових ресурсів, які тимчасово обслуговують процес виробництва і обігу;
- наслідками розриву у часі між моментами отримання/надання ресурсів і здійснення розрахунків;
- механізмами регулювання платоспроможності, гнучкості виробничого процесу і управління фінансовими потоками.

Таблиця 1.1.

Порівняльна характеристика залученого і власного капіталу

Критерій	Залучений капітал	Власний капітал
1	2	3
<i>Походження коштів</i>	Отримується ззовні (кредити, позики, облігації)	Формується за рахунок внесків власників та прибутку
<i>Право власності</i>	Кредитори не мають права власності	Власники мають права на управління і прибуток
<i>Повернення коштів</i>	Підлягає обов'язковому поверненню	Не потребує повернення
<i>Строк користування</i>	Обмежений (коротко- або довгостроковий)	Безстроковий
<i>Вартість капіталу</i>	Зазвичай нижча (відсотки, фіксовані виплати)	Зазвичай вища (дивіденди, очікуваний прибуток)
<i>Ризик для інвестора</i>	Нижчий – повернення пріоритетне	Вищий – залежить від прибутковості підприємства
<i>Ризик для підприємства</i>	Вищий – обов'язок повернення незалежно від прибутку	Нижчий – немає обов'язку виплати
<i>Податкові переваги</i>	Відсотки можуть враховуватись у витратах	Дивіденди не зменшують оподатковуваний прибуток
<i>Вплив на управління</i>	Не надає права голосу	Дає право голосу і вплив на прийняття рішень

Вказані види заборгованостей виникають на різних стадіях кругообороту капіталу.

Стадія постачання (залучення виробничих ресурсів). Кредиторська заборгованість виникає, коли підприємство отримує ресурси без попередньої

оплати (наприклад, сировину чи матеріали) - тобто виникає борг перед постачальником. Дебіторська заборгованість виникає, коли підприємство здійснило передоплату постачальнику, але активи ще не отримало.

Стадія виробництва. Виникає вторинна кредиторська заборгованість — наприклад, заборгованість із зарплати, податків, виплат до соціальних фондів, перед банками тощо. Часто ці зобов'язання не прив'язані безпосередньо до виробничого циклу, але є обов'язковими у межах господарської діяльності.

Стадія реалізації (збут продукції). Кредиторська заборгованість - перед покупцями, які авансували кошти, але ще не отримали товар. Дебіторська заборгованість - у випадку, якщо товар відвантажено, але оплату ще не отримано.

Таким чином обидва види заборгованості є формами відтермінованих платежів у системі товарно-грошових відносин. Їх наявність дозволяє підприємству: підтримувати безперервність виробництва; ефективно використовувати залучені кошти; управляти грошовими потоками без надмірної потреби у власному капіталі.

Утворення кредиторської заборгованості є частиною фінансових взаємовідносин, через які підприємство вступає в тимчасові боргові зобов'язання, які не завжди напрямую пов'язані з виробництвом, але є обов'язковими в межах господарської діяльності.

З позицій економічної теорії, кредиторська та дебіторська заборгованість — це економічні форми фінансових зобов'язань і вимог, які: виникають на всіх стадіях кругообороту виробничих фондів; забезпечують функціонування підприємства в умовах грошово-кредитної економіки; є індикаторами фінансової стабільності й організації розрахункових відносин.

Поняття «кредит» виникло ще в стародавні часи. Зокрема, у Месопотамії (близько 2000 р. до н.е.). У вавилонських глиняних табличках (зокрема в кодексі Хаммурапі) вже існували записи про боргові зобов'язання, де землероб або торговець отримував зерно, худобу чи срібло під обіцянку повернути з відсотком. Хоч термін «*кредит*» ще не використовувався, економічна суть кредиту вже була присутня.

У Давньому Римі слово *creditum* (від *credere* – «вірити») означало «вручена довірена річ, що має бути повернена».

У юридичному значенні кредит - це акт довіри, за яким одна сторона отримує щось у користування, зобов'язуючись повернути.

У Середньовіччі, особливо в італійських торговельних центрах (Флоренція, Венеція), розвинулася банківська справа, і слово «*credito*» (італ.) стало синонімом позики, яка базувалася на довірі до особи або підприємства.

Уже в облікових книгах (напр., у працях Луки Пачолі) використовувалися дві частини рахунку: дебет (*debit*) і кредит (*credit*), що означали облік зобов'язань і вимог.

Луки Пачолі облік визначав як «інструмент оперативного виявлення величини боргів і вимог, що підкреслює його юридичну та фінансову природу. Пачолі наголошував, що мета обліку - підтримка належного порядку у веденні справ підприємства, з можливістю швидкого отримання інформації щодо заборгованостей і прав вимоги» [10, С.56].

Поглиблення цього підходу відбулося в працях іспанського вченого Дієго дель Кастілло (1522 р.), який тлумачив будь-який економічний факт - купівлю, продаж, внесок - як договірне зобов'язання. З цієї позиції, предметом бухгалтерського обліку виступали договори, а отже - економічні зобов'язання та пов'язані з ними права і обов'язки сторін. Ціль обліку полягала у відображенні та підтвердженні юридичних зобов'язань, що виникали в межах економічних угод.

Голландський економіст і бухгалтер Симон ван Стевін (1548–1620) розширив трактування обліку до рівня макроекономіки. Він розглядав бухгалтерію не лише як засіб обліку на рівні підприємства (мікрооблік), а як «інструмент обліку національного багатства. У структурі такого обліку ключовими були дані про: наявні грошові ресурси; розрахунки з дебіторами і кредиторами (тобто зобов'язання і вимоги); взаємини з підзвітними особами; фінансові результати операцій. Це відображає усвідомлення того, що зобов'язання є елементом фінансової системи не лише підприємства, а й держави загалом» [10, С.60].

Юридичну сутність обліку розвинув Никколо д'Анастасіо (1803), який вказував, що бухгалтерський облік — це реєстрація прав та зобов'язань власника, де центральне місце займає рахунок капіталу, як джерела економічних рішень і відповідальності.

Французький юрист ХХ століття Рене Саватьє визначав бухгалтерський облік як «спосіб відображення змін у правах вимоги та зобов'язаннях. У цьому контексті, вимоги відображаються в активі балансу, а зобов'язання — у пасиві. Баланс між цими двома складовими — правами та зобов'язаннями — характеризує фінансову стійкість підприємства» [38, С.998]. Таким чином, зобов'язання і права є протилежними, але взаємопов'язаними сторонами бухгалтерського обліку.

Сьогодні кредиторська заборгованість визначається як фінансове зобов'язання підприємства перед постачальниками, кредиторами, державними органами та іншими сторонами, яке виникає в результаті отриманих товарів, послуг чи позик, що ще не оплачено. У сучасних облікових системах кредиторська заборгованість є важливим елементом короткострокових зобов'язань, і вона реєструється на відповідних рахунках бухгалтерії, що дозволяє підприємствам відстежувати свої борги і зобов'язання.

Таким чином облік зобов'язань історично розвивався як інструмент фіксації та контролю економічних взаємовідносин, що виникають у результаті договірних зобов'язань. Він виконує функцію: інформаційну (доступ до даних про борги і вимоги); контрольну (моніторинг фінансових зобов'язань); юридичну (підтвердження прав власника); економічну (визначення вартості, капіталу і національного багатства).

1.2 Класифікація та оцінка зобов'язань у вітчизняній та міжнародній практиці

Відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», зобов'язання - це «заборгованість підприємства, що виникла внаслідок подій минулого та підлягає погашенню в майбутньому, що, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, які містять економічні вигоди [26].

Порядок обліку зобов'язань регулюється НП(С)БО 11 «Зобов'язання».

«Зобов'язання або кредиторська заборгованість визнається, якщо її оцінка може бути достовірно визначена та існує ймовірність зменшення економічних вигод у майбутньому внаслідок її погашення. Якщо на дату балансу раніше визнане зобов'язання не підлягає погашенню, то його сума включається до складу доходу звітного періоду» [40].

Зобов'язання виникають на підставах, визначених статтею 11 Цивільного кодексу України. Згідно зі статтею 509 Цивільного кодексу, зобов'язання повинні базуватися на принципах добросовісності, розумності та справедливості.

Наведемо принципи, на яких повинні базуватись зобов'язання, згідно зі статтею 509 Цивільного кодексу України і приклади застосування:

1. «Добросовісність - сторони зобов'язані діяти чесно, з дотриманням моральних і правових норм, не зловживаючи своїми правами» [48].

Орендар підписав договір оренди на офісне приміщення. Він знає, що приміщення потребує ремонту, але не повідомляє про це орендодавця й продовжує експлуатувати його, вимагаючи зниження орендної плати.

Порушення принципу добросовісності: орендар діє нечесно, приховуючи інформацію, що має значення для виконання зобов'язання.

2. «Розумність - дії сторін мають бути логічно обґрунтованими, доцільними та відповідати загальноприйнятим у суспільстві уявленням про належну поведінку» [48].

Постачальник затримує поставку товару на один день через форс-мажорні обставини (наприклад, блокування дороги через негоду), однак покупець

вимагає розірвання договору і стягнення великої штрафної санкції. Порухення принципу розумності: дії покупця є непропорційними до реального порушення зобов'язання.

3. «Справедливість - зобов'язання повинні відповідати принципу рівності сторін, не порушуючи їхніх законних прав та інтересів, і забезпечувати баланс у взаємовідносинах» [48].

Банк передбачив у кредитному договорі односторонню зміну процентної ставки без згоди позичальника. Позичальник не має можливості впливати на рішення. Порухення принципу справедливості: договір створює суттєвий дисбаланс між правами сторін і надає одній стороні непропорційно великі повноваження.

Ці принципи є фундаментом для формування, виконання та тлумачення зобов'язань у цивільно-правових відносинах.

У певних зобов'язальних правовідносинах один із суб'єктів може виступати виключно як кредитор, а інший — виключно як боржник. Проте у більшості випадків кожна зі сторін одночасно наділена як правами, так і обов'язками, тобто виступає водночас і кредитором, і боржником стосовно іншої сторони. Об'єктом зобов'язання є визначена дія або бездіяльність, на яку спрямовані права та обов'язки його учасників. Зокрема, кредитор має право вимагати від боржника здійснення певної дії, яка повинна бути вчинена на користь кредитора, наприклад: передача майна, виконання роботи, надання послуги чи сплата грошових коштів. Таким чином, об'єкт зобов'язання становить визначена поведінка боржника. Так, у договорі купівлі-продажу продавець зобов'язаний передати товар, а покупець - здійснити оплату за нього.

Сутність класифікації зобов'язань полягає у впорядкуванні їх за певними ознаками з метою кращого розуміння економічної природи боргових відносин підприємства та ефективного управління ними.

Класифікація дозволяє:

1. Виділити види зобов'язань за строками погашення - короткострокові (до 12 місяців) та довгострокові (понад 12 місяців), що має критичне значення для оцінки ліквідності та фінансової стійкості.

2. Розмежувати зобов'язання за економічною сутністю - наприклад, торговельні (перед постачальниками), фінансові (за позиками), податкові (перед бюджетом), що допомагає в управлінні витратами та податковим плануванням.

3. Уточнити характер зобов'язань за формою виникнення - договірні, правові (законодавчо визначені), фактичні (які підприємство визнає за усталеною практикою), що важливо для юридичної відповідальності.

Таким чином, сутність класифікації полягає не лише у поділі зобов'язань на групи, а й у створенні основи для їх аналізу, контролю та прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Класифікація зобов'язань має важливе значення для ефективного управління діяльністю підприємства, оскільки дозволяє:

1. Забезпечити фінансову прозорість - поділ зобов'язань на короткострокові та довгострокові сприяє точному розкриттю фінансового стану підприємства у звітності, що є важливим для інвесторів, кредиторів і регуляторів.

2. Оцінювати платоспроможність - класифікація допомагає визначити обсяг зобов'язань, що підлягають погашенню в найближчому періоді, що є ключовим для оцінки ризику ліквідності.

3. Приймати обґрунтовані управлінські рішення - знання структури зобов'язань дозволяє керівництву приймати рішення щодо фінансування, рефінансування, оптимізації витрат або реструктуризації боргу.

4. Планувати грошові потоки - поділ зобов'язань за строками виконання дає змогу точно планувати надходження та витрати коштів, забезпечуючи належний рівень фінансової стабільності.

З економічної точки зору доцільним є наведення класифікації залучених ресурсів за А. Бланком (рис 1.1).

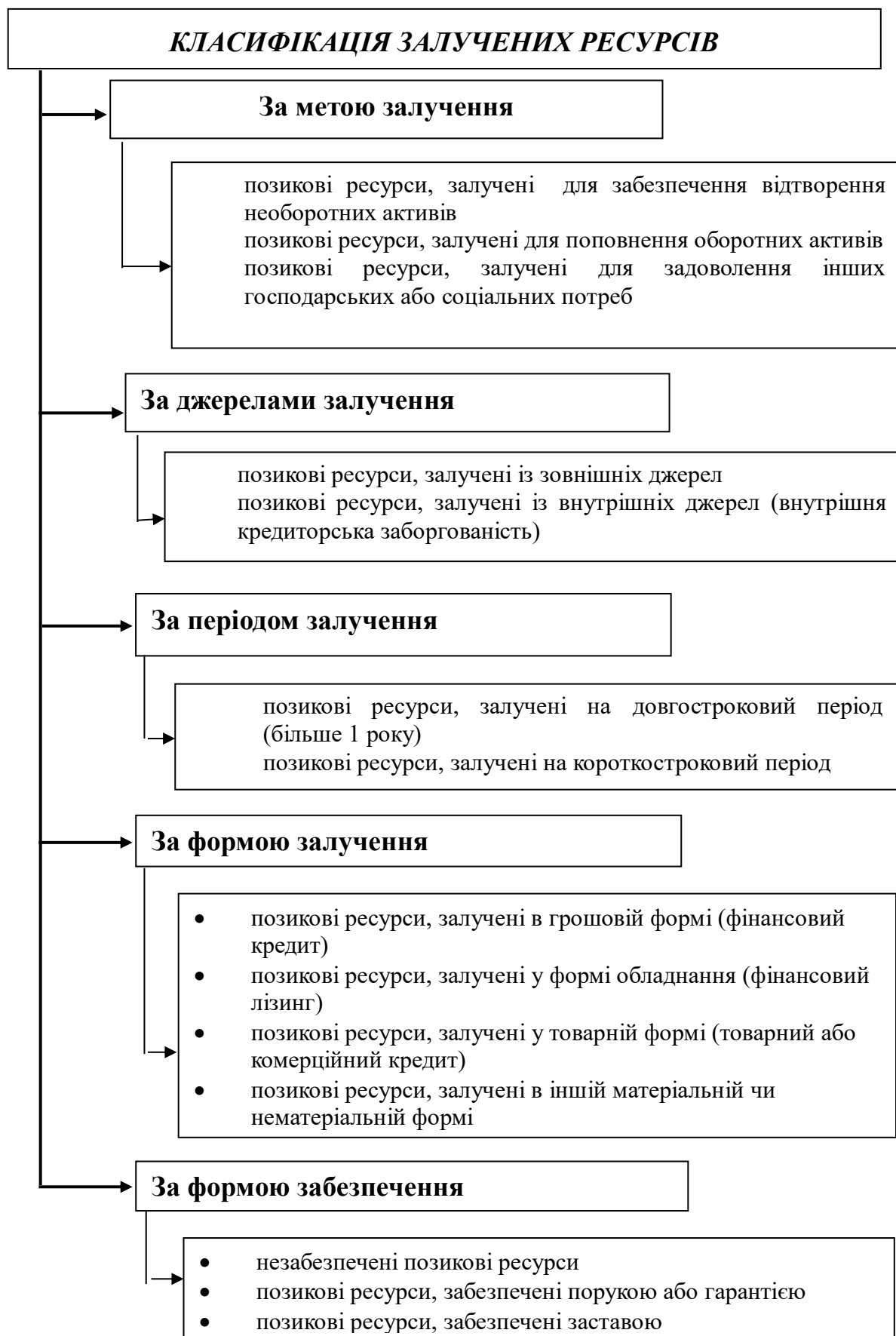

Рис.1.1. Класифікаційні ознаки зобов'язань [7, С.523].

З метою бухгалтерського обліку зобов'язання поділяються на: довгострокові; поточні; забезпечення; непередбачені зобов'язання; доходи майбутніх періодів.

До довгострокових зобов'язань належать: довгострокові кредити банків; інші довгострокові фінансові зобов'язання; відстрочені податкові зобов'язання; інші довгострокові зобов'язання.

«Зобов'язання на яке нараховуються відсотки та яке підлягає погашенню протягом дванадцяти місяців з дати балансу, слід розглядати як довгострокове зобов'язання, якщо первинний термін погашення був більше ніж дванадцять місяців та до затвердження фінансової звітності існує угода про переоформлення цього зобов'язання на довгострокове. Довгострокове зобов'язання за кредитною угодою (якщо угода передбачає погашення зобов'язання на вимогу кредитора (позикодавця) у разі порушення певних умов, пов'язаних з фінансовим станом позичальника), умови якої порушені, вважається довгостроковим, якщо:

Позикодавець до затвердження фінансової звітності погодився не вимагати погашення зобов'язання внаслідок порушення;

Не очікується виникнення подальших порушень кредитної угоди протягом дванадцяти місяців з дати балансу» [13, С. 45].

«Поточні зобов'язання включають: короткострокові кредити; поточну заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями; короткострокові векселі видані; кредиторську заборгованість за товари, роботи, послуги; поточну заборгованість за розрахунками з одержаних авансів, за розрахунками з бюджетом, за розрахунками з позабюджетних платежів, за розрахунками зі страхування, за розрахунками з оплати праці, за розрахунками з учасниками, за розрахунками з внутрішніх розрахунків; інші поточні зобов'язання» [13, С.46].

Поточні зобов'язання відображаються у балансі за сумою погашення.

«Забезпечення створюються для відшкодування наступних (майбутніх) операційних витрат на: виплату відпусток працівникам; додаткове пенсійне забезпечення; виконання гарантійних зобов'язань; реструктуризацію; виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів тощо.

Забезпечення створюється при виникненні внаслідок минулих подій зобов'язання, погашення якого ймовірно призведе до зменшення ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди, та його оцінка може бути розрахунково визначена» [8, С.77].

Оцінка зобов'язань - це процес визначення їх вартості для відображення у фінансовій звітності підприємства. Вона є необхідною для об'єктивного представлення фінансового стану та забезпечення прозорості управлінських і інвестиційних рішень.

Значення оцінки зобов'язань для управління підприємством полягає в тому, що вона є ключовим інструментом для прийняття обґрунтованих фінансово-економічних рішень. Точна та своєчасна оцінка зобов'язань дозволяє керівництву ефективно планувати, контролювати й оптимізувати діяльність підприємства.

Основні аспекти значення оцінки зобов'язань для управління полягають в наступному:

1. *Фінансове планування та бюджетування.* Реалістична оцінка обсягів і строків погашення зобов'язань дає змогу правильно розрахувати потреби у фінансових ресурсах і скласти обґрунтований бюджет.

2. *Управління ліквідністю.* Знання точного розміру короткострокових зобов'язань дозволяє ефективно керувати грошовими потоками, уникати дефіциту коштів і забезпечити своєчасні розрахунки.

3. *Контроль за борговим навантаженням.* Аналіз структури й динаміки зобов'язань допомагає вчасно виявляти надмірну залежність від позикових коштів і вживати заходів для зниження ризику неплатоспроможності.

4. *Прийняття стратегічних рішень.* Дані про оцінені зобов'язання використовуються при ухваленні рішень щодо інвестування, кредитування, реструктуризації або реорганізації бізнесу.

5. *Підвищення прозорості управління.* Об'єктивна оцінка зобов'язань зміцнює довіру інвесторів, банків і партнерів, оскільки свідчить про контрольованість і передбачуваність фінансового стану підприємства.

Основні принципи оцінки зобов'язань.

1. Оцінка на момент визнання. Зобов'язання визнаються за первісною (справедливою) вартістю — тобто тією сумою, яку підприємство очікує сплатити.

2. Переоцінка на дату балансу. Деякі зобов'язання можуть бути переоцінені, зокрема, у випадках коливання валютного курсу, зміни умов зобов'язання або наявності знецінення.

3. Оцінка за справедливою вартістю. Застосовується, коли зобов'язання пов'язані з фінансовими інструментами або виникають із нетипових операцій. Наприклад, зобов'язання, номіновані в іноземній валюті.

Основні методи оцінки зобов'язань відображені в табл.1.2.

Таблиця 1.2

Методи оцінки зобов'язань

Метод	Суть методу
1	2
<i>Номінальна вартість</i>	Вартість, що підлягає сплаті за договором або відповідно до законодавства
<i>Теперішня (дисконтована) вартість</i>	Вартість майбутніх платежів, приведена до поточної дати із застосуванням ставки дисконту
<i>Оцінка за справедливою вартістю</i>	Вартість, за якою зобов'язання могло б бути погашене на ринку
<i>Оцінка за історичною вартістю</i>	Первісна сума, за якою зобов'язання було визнано при його виникненні

Отже, оцінка зобов'язань є не лише елементом обліку, а й важливим інструментом стратегічного управління, що забезпечує стабільність і конкурентоспроможність підприємства.

1.3. Характеристика зобов'язань у вітчизняних та зарубіжних нормативно-облікових документах

В Україні облік кредиторської заборгованості регулюється НП(С)БО 11 «Зобов'язання», яке є обов'язковим для застосування підприємствами, організаціями та іншими юридичними особами, незалежно від форми власності, за винятком бюджетних установ та підприємств, що згідно з законодавством складають фінансову звітність відповідно до міжнародних стандартів (публічні акціонерні товариства, банки, страховики та ін.). Цей стандарт застосовується з урахуванням особливостей оцінки та розкриття інформації щодо зобов'язань, визначених іншими національними положеннями стандартами бухгалтерського обліку (табл. 1.1).

Таким чином, виходячи з нормативних актів, які регулюють ведення бухгалтерського обліку, зобов'язання є боргом підприємства перед іншими юридичними та фізичними особами.

Таблиця 1.3.

Відображення зобов'язань у Національних Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку

НП(С)БО	Сутність інформації щодо зобов'язань
1	2
НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності»	«Дається загальна характеристика зобов'язань та принципів їх відображення у фінансовій звітності» [34, С.244].
НП(С)БО 2 «Консолідована фінансова звітність»	«Дається порядок відображення внутрішньогрупового сальдо зобов'язань за внутрішньогосподарськими операціями між материнською та дочірними компаніями у консолідованій звітності» [34, С.244].
НП(С)БО 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах»	«Наводиться орієнтовний перелік подій, після яких може відбутися коригування оцінки зобов'язань» [34, С.244].
НП(С)БО 11 «Зобов'язання»	«Наводиться визначення, класифікація, оцінка та порядок відображення зобов'язань у звітності» [34, С.244].
НП(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»	«Дається визначення теперішньої вартості довгострокових зобов'язань, на які нараховуються відсотки» [34, С.244].

НП(С)БО 13 «Фінансові інструменти»	«Розглядаються зобов'язання як об'єкт хеджування та умови перетворення фінансових інструментів у фінансові зобов'язання» [34, С.244].
НП(С)БО 14 «Оренда»	«Наводиться порядок оцінки мінімальних орендних платежів з обліку зобов'язань за фінансовою, а також за оперативною орендою» [34, С.244].
НП(С)БО 17 «Податок на прибуток»	«Розглядаються умови та порядок визнання зобов'язань з податку на прибуток» [34, С.244].
НП(С)БО 18 «Будівельні контракти»	«Наводиться порядок формування та визнання зобов'язань за будівельними контрактами» [34, С.244].
НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів»	«Визначається вплив змін валютних курсів щодо зобов'язань в іноземній валюті та відображення такого впливу у фінансовій звітності» [34, С.244].
НП(С)БО 26 «Виплати працівникам»	«Розглядається формування зобов'язань, пов'язаних з виплатою працівникам, які включають різні види таких виплат» [34, С.244].
НП(С)БО 34 «Платіж на основі акцій»	«Розглядаються особливості погашення зобов'язань платежами на основі акцій» [34, С.244].

У примітках до фінансової звітності наводиться інформація про перелік і суми зобов'язань, що включені до статей балансу «Інші довгострокові зобов'язання», «Інші поточні зобов'язання».

У міжнародному співтоваристві існують різні підходи до визнання та оцінки зобов'язань. Різняться також нормативна база, яка регулює це питання.

Зокрема, у США нормативне регулювання бухгалтерського обліку зобов'язань здійснюється через низку облікових стандартів і нормативних актів, встановлених авторитетними органами.

1. *US GAAP (Generally Accepted Accounting Principles)*. Це сукупність принципів бухгалтерського обліку, затверджених в США. Основними установами, що розробляють і публікують стандарти GAAP, є FASB (Financial Accounting Standards Board)

FASB - головний орган, який встановлює стандарти фінансової звітності в США. Основні стандарти щодо зобов'язань:

- ASC 405 – Liabilities – загальні положення про визнання та оцінку зобов'язань;

- ASC 410 – Asset Retirement and Environmental Obligations – зобов'язання, пов'язані з виведенням активів з експлуатації;
- ASC 420 – Exit or Disposal Cost Obligations – зобов'язання при реструктуризації;
- ASC 450 – Contingencies – умовні зобов'язання та зобов'язання, які можуть виникнути залежно від майбутніх подій;
- ASC 470 – Debt – правила обліку коротко- та довгострокової заборгованості.

«PCAOB (Public Company Accounting Oversight Board) регулює діяльність аудиторських компаній, які перевіряють звітність публічних компаній. Видає стандарти, що стосуються аудиту зобов'язань, включаючи Auditing Standard No. 2501 – перевірка оцінок і резервів, пов'язаних із зобов'язаннями» [17] .

За визначенням Ради з розробки принципів бухгалтерського обліку (РРПБО) при Американському інституті присяжних бухгалтерів (АІПБ), кредиторська заборгованість – це економічне зобов'язання підприємства, яке підлягає визнанню та оцінці згідно з загальноприйнятими принципами бухгалтерського обліку (ЗПБО). До її складу також можуть входити деякі види відстрочених кредитів, які формально не вважаються зобов'язаннями, але все одно визнаються та оцінюються відповідно до ЗПБО.

«В США та інших зарубіжних країнах розміщення довгострокової заборгованості представляє собою основне джерело фінансування капітало-вкладень, що здійснюються компаніями. При залученні цінних паперів (боргових зобов'язань) кредитори не отримують право голосу на відміну від власників акцій, що дозволяє компаніям залучати інвестиції, зберігаючи при цьому контроль над прийняттям важливих господарських рішень в руках їх теперішнього керівництва. Крім того, на відміну від дивідендів виплати відсотків по довгостроковій заборгованості відносяться до витрат компанії і вираховуються із суми її доходу, що оподатковуються податком на прибуток. При успішному розміщенні довгострокової заборгованості і веденні господарської діяльності поточний прибуток перебільшує розмір виплат відсотків за такими ж зобов'язаннями. Але при зниженні доходності операцій

фірми як наслідок дії кон'юнктурних, структурних, циклічних та інших факторів різниця між прибутком і виплатами за довгостроковими зобов'язаннями зменшується і може бути від'ємною величиною. В цьому випадку компанія повинна буде здійснювати ці виплати за рахунок зниження дивідендів власників або відмови від будь-яких активів» [11, С.112].

Облік зобов'язань в Австралії регулюється переважно Австралійськими стандартами бухгалтерського обліку (Australian Accounting Standards – AAS), які тісно узгоджені з міжнародними стандартами (IFRS). Австралійські компанії зобов'язані дотримуватися вимог Australian Accounting Standards Board (AASB), яка адаптує IFRS до місцевих умов.

Основні нормативні джерела стосовно зобов'язань наступні:

- AASB 101 – Подання фінансової звітності;
- AASB 137 – Резерви, умовні зобов'язання та умовні активи

(відповідає IAS 37);

- AASB 9 – Фінансові інструменти (аналог IFRS 9);
- Корпоративний закон 2001 (Corporations Act 2001) – встановлює

вимоги до фінзвітності.

Таблиця 1.4.

Категорії зобов'язань в Австралії

Категорія	Опис
1	2
<i>Зобов'язання (Liabilities)</i>	Поточні або майбутні обов'язки компанії, що виникають із минулих подій
<i>Поточні зобов'язання</i>	Очікується сплата протягом 12 місяців (кредитори, податки, зарплати)
<i>Довгострокові зобов'язання</i>	Сплата через понад 12 місяців (позики, облігації тощо)
<i>Забезпечення (Provisions)</i>	Створюються при існуванні правового/неформального зобов'язання
<i>Умовні зобов'язання</i>	Не визнаються, але розкриваються у примітках, якщо не є малоймовірними

У Положенні про концепцію бухгалтерського обліку Австралійського фонду науково-дослідних робіт з питань бухгалтерського обліку кредиторська заборгованість визначається як зобов'язання, що передбачає майбутню відмову підприємства від потенційного доходу або економічних вигод на користь інших

суб'єктів у зв'язку з існуючим зобов'язанням, яке виникло внаслідок попередніх господарських операцій чи інших подій. Подібне визначення надається і в Нова Зеландія.

«Для цілей бухгалтерського обліку в закордонній практиці залежно від терміну погашення зобов'язання поділяються на *короткострокові* .(*поточні*) та *довгострокові*. В одних країнах (наприклад, у Великобританії) короткострокові зобов'язання - це зобов'язання, які повинні бути погашені протягом одного року. З іншої точки зору, акцент робиться на «узагальненість» зобов'язань, і тоді короткостроковими вважаються вже зобов'язання, які погашаються, протягом операційного циклу. Тому на практиці вироблено наступне правило: короткостроковими вважаються зобов'язання, які будуть погашені чи ліквідовані протягом одного року (з дати складання річного балансу) чи операційного циклу залежно від того, що триваліше» [11, С.113].

У Великобританії бухгалтерський облік зобов'язань регулюється національними та міжнародними стандартами, які залежать від розміру компанії та її юридичного статусу. Основні нормативні документи щодо обліку зобов'язань включають:

1. UK GAAP (*Generally Accepted Accounting Practice in the UK*)

UK GAAP - це сукупність стандартів, затверджених Financial Reporting Council (FRC), які регулюють фінансову звітність у Великобританії. З 2015 року основні стандарти UK GAAP було оновлено. Найважливіші серед них:

FRS 102 – The Financial Reporting Standard applicable in the UK and Republic of Ireland. Це основний стандарт для більшості компаній у Великобританії. Облік зобов'язань регламентується в таких розділах:

- Розділ 21 – Забезпечення, умовні зобов'язання та умовні активи. Подібний за змістом до IAS 37 – передбачає порядок визнання резервів та умовних зобов'язань.
- Розділ 17 – Зобов'язання та власний капітал. Визначає критерії визнання фінансових зобов'язань.
- Розділ 11 і 12 – Фінансові інструменти. Визначають облік кредиторської заборгованості, позик, облігацій тощо.

FRS 105 – The Financial Reporting Standard applicable to the Micro-entities Regime

Для мікропідприємств – спрощене відображення зобов'язань без детального розкриття резервів чи умовних зобов'язань.

2. IFRS (*International Financial Reporting Standards*)

Великі компанії або компанії, що котируються на біржі, повинні застосовувати IFRS. Основні стандарти, що стосуються зобов'язань:

- IAS 37 – Provisions, Contingent Liabilities and Contingent Assets
- IFRS 9 – Financial Instruments (регламентує облік фінансових зобов'язань, кредитів, позик, облігацій)
- IAS 1 – Presentation of Financial Statements (класифікація короткострокових і довгострокових зобов'язань)

3. *Companies Act 2006*.

Цей акт є головним законодавчим документом щодо компаній у Великобританії. Вимагає:

- Складання фінансової звітності відповідно до UK GAAP або IFRS;
- Розкриття інформації про зобов'язання, включаючи кредиторську заборгованість, позики, забезпечення тощо.

4. *HMRC (Her Majesty's Revenue and Customs) Guidance*.

Податкові настанови також впливають на визнання деяких зобов'язань, особливо щодо резервів, нарахованих витрат і умовних зобов'язань у податкових цілях.

«У Франції зобов'язання поділяються залежно від строків погашення (один рік, від двох до п'яти років і більше п'яти років), причому їх поділ наводиться в примітках до річної звітності, а також за видами їх розбиття за строками (поточні борги, банківські овердрафти, заборгованість перед постачальниками, за податками і соціальними платежами тощо). В частині пенсійного забезпечення працівників багато організацій покладаються, в першу чергу, на участь у державних пенсійних програмах і на спеціальні галузеві схеми» [11, С.120].

У Франції бухгалтерський облік зобов'язань регулюється національними та міжнародними стандартами, залежно від розміру компанії та її юридичного

статусу. Основним джерелом облікових правил є Французький план рахунків (Plan Comptable Général, PCG). Великі компанії, особливо публічні, застосовують IFRS, як і в решті ЄС.

Законодавча основа:

- Code de commerce (Торговий кодекс Франції) – регулює обов'язки щодо фінансової звітності.
- Plan Comptable Général (PCG) – бухгалтерські принципи, рахунки, правила оцінки, публічне звітування.

У Франції зобов'язання поділяються наступним чином (табл.1.5).

Таблиця 1.5.

Види зобов'язань у Франції

Тип	Французька назва	Коментар
1	2	3
Поточні зобов'язання	<i>Dettes à court terme</i>	Наприклад, кредиторська заборгованість, податки
Довгострокові зобов'язання	<i>Dettes à long terme</i>	Банківські позики, облігації
Забезпечення	<i>Provisions pour risques et charges</i>	Резерви на ризики, гарантії, судові справи
Умовні зобов'язання	<i>Engagements hors bilan</i>	Зобов'язання поза балансом, лише розкриваються

Облік зобов'язань у Німеччині регулюється національним комерційним правом (HGB), а для компаній, що застосовують міжнародні стандарти, — IFRS. Залежно від типу компанії застосовуються різні правила, але в основі обліку завжди — принцип обачності (Vorsichtsprinzip).

Головне джерело нормативного регулювання бухгалтерського обліку для німецьких компаній. HGB (Handelsgesetzbuch) – Торговий кодекс Німеччини

§249 HGB – Забезпечення (Rückstellungen)

Визначає, коли компанія зобов'язана створити резерв: для невизначених зобов'язань (наприклад, судові витрати, гарантії); для очікуваних витрат (на реструктуризацію, техобслуговування тощо); навіть якщо подія ще не настала, але ймовірна.

Зобов'язання визнаються навіть у випадку певної невизначеності — застосовується принцип максимальної обачності.

У Німеччині зобов'язання поділяються наступним чином (табл.1.6).

Таблиця 1.6.

Основні типи зобов'язань в обліку за HGB

Тип зобов'язання	Назва німецькою	Коментар
1	2	3
Поточні зобов'язання	<i>Verbindlichkeiten</i>	Звичайна кредиторська заборгованість, позики, податки
Забезпечення	<i>Rückstellungen</i>	Резерви на гарантії, судові справи, реструктуризацію
Умовні зобов'язання	<i>Eventualverbindlichkeiten</i>	Переважно розкриваються, не визнаються у балансі

Аналіз нормативних документів ЄС і США стосовно обліку зобов'язань дозволяє звести всі відмінності у вигляді табл. 1.7.

Таблиця 1.7.

Порівняння обліку зобов'язань у США (US GAAP) та ЄС (IFRS, застосовувані в країнах Європейського Союзу)

Параметр	US GAAP (США)	IFRS (ЄС)
1	2	3
<i>Основний стандарт</i>	ASC 405 (Liabilities), ASC 450 (Contingencies), ASC 470 (Debt)	IAS 37 (Provisions, Contingent Liabilities), IFRS 9 (Financial Instruments), IAS 1
<i>Підхід до обліку</i>	Правиловий (rule-based)	Принциповий (principle-based)
<i>Визнання зобов'язань</i>	Визнаються, якщо зобов'язання є ймовірним і сума може бути оцінена з розумною точністю	Визнаються, якщо ймовірне вибуття ресурсів і сума достовірно оцінена
<i>Поріг для ймовірності (contingency)</i>	«Ймовірно» = понад 70%	«Ймовірно» = понад 50%

<i>Оцінка забезпечень (provisions)</i>	Нижня межа діапазону (якщо існує діапазон сум)	Найбільш ймовірна оцінка або зважена середня (expected value)
<i>Дисконтування забезпечень</i>	Здебільшого не дозволяється, крім окремих винятків	Обов'язкове, якщо вплив суттєвий і строк більше 1 року
<i>Умовні зобов'язання (contingent liabilities)</i>	Розкриваються, якщо ймовірні або можливі	Розкриваються, якщо не є віддалено ймовірними
<i>Фінансові інструменти (позики, облігації)</i>	Ретельно регулюється в ASC 470 та ASC 815	Відповідає IFRS 9, часто вимагає справедливої вартості
<i>Юридичні ризики / позови</i>	Визнаються тільки при високій імовірності і наявності оцінки	Можна визнати навіть при 50% імовірності, якщо витрати оцінювані

В загальному, можна стверджувати про наближення розуміння сутності та обліку зобов'язань в Україні і зарубіжній нормативній базі і обліковій практиці.

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ОБЛІКУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

2.1.Облік зобов'язань за товарними операціями перед вітчизняними та зарубіжними контрагентами

Облік розрахунків з постачальниками посідає ключове місце в системі бухгалтерського обліку підприємства, забезпечуючи ефективне управління фінансово-господарською діяльністю. Його основне призначення полягає у формуванні достовірної, повної та своєчасної інформації щодо стану взаєморозрахунків із контрагентами за отримані товарно-матеріальні цінності, виконані роботи та надані послуги. Така інформація є необхідною як для внутрішніх користувачів бухгалтерської звітності (керівництва, засновників, власників майна), так і для зовнішніх (інвесторів, кредиторів, аналітиків тощо).

Основними завданнями обліку розрахунків з постачальниками є:

- забезпечення інформаційної підтримки управлінських рішень щодо контролю за законністю та доцільністю здійснення господарських операцій, ефективністю використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів у межах встановлених норм, кошторисів і бюджетів;
- контроль за дотриманням умов розрахунків, визначених у господарських договорах з постачальниками та покупцями;
- моніторинг і аналіз стану дебіторської та кредиторської заборгованості;
- організація своєчасного звірення розрахунків із контрагентами з метою запобігання утворенню простроченої заборгованості;
- перевірка виконання планів постачання як загалом, так і за окремими джерелами;
- нагляд за виконанням договірних умов постачальниками щодо обсягів, асортименту, якості та строків поставки продукції;
- контроль за правильністю визначення кількісних і якісних показників, цін і вартості поставлених ресурсів, а також належне документальне

оформлення постачання як підстава для пред'явлення обґрунтованих претензій у разі порушення умов договору;

- забезпечення своєчасного та повного оприбуткування матеріальних цінностей відповідальними особами, що сприяє збереженню активів підприємства;
- контроль за точністю й оперативністю фінансових розрахунків з постачальниками.

Таким чином, ефективна організація обліку розрахунків з постачальниками сприяє підвищенню фінансової дисципліни, зниженню ризиків та покращенню економічної стабільності підприємства.

У сучасних умовах господарювання договір є основним правовим інструментом регулювання взаємовідносин між суб'єктами підприємницької діяльності. Відповідно до положень Цивільного та Господарського кодексів України, належним чином укладений договір є підставою виникнення зобов'язань, що встановлюють юридично обов'язкові права та обов'язки сторін. Такі зобов'язання мають майновий характер і безпосередньо впливають на формування облікових показників, зокрема на облік дебіторської та кредиторської заборгованості.

Зміст зобов'язання полягає в обов'язку однієї сторони (боржника) вчинити на користь іншої сторони (кредитора) визначені дії: передати майно, надати послугу, здійснити оплату тощо. Водночас кредитор має право вимагати належного виконання зазначених дій. З моменту укладення договору між сторонами виникає обліковий факт господарського життя, який підлягає реєстрації у системі бухгалтерського обліку.

У сфері обліку розрахунків з постачальниками та підрядниками договірні зобов'язання відіграють вирішальну роль у визначенні обсягів, строків і умов поставок, порядку розрахунків, відповідальності за невиконання умов контракту. У цьому контексті договір стає базовим документом, що визначає первинну інформацію для відображення господарських операцій у системі бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності.

Невиконання чи неналежне виконання договірних зобов'язань зумовлює виникнення облікових подій, що потребують коригування фінансової інформації, зокрема формування резервів під сумнівну заборгованість, відображення штрафів, пені або збитків. Таким чином, зобов'язання, що випливають з договорів, мають не лише юридичне, але й вагоме економічне значення, що знаходить своє відображення у системі бухгалтерського обліку підприємства.

«Для бухгалтерського обліку зобов'язань, які виникають перед постачальниками, використовується рахунок 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками», який має такі субрахунки:

63.1 «Розрахунки з вітчизняними постачальниками»;

63.2 «Розрахунки з іноземними постачальниками»;

63.3 «Розрахунки з учасниками промислово-фінансової групи».

Розрахунки з постачальниками ведуться, як правило, за безготівковою формою розрахунку шляхом перерахування фінансових коштів з рахунку платника на рахунок одержувача» [38].

Розрахунки між суб'єктами господарювання можуть здійснюватися за різними умовами, які обираються сторонами відповідно до характеру їхніх господарських відносин, рівня довіри, фінансових можливостей і ринкової ситуації. Основні форми організації розрахунків їх переваги та ризики включають:

1. Оплата після відвантаження товарів

Переваги: покупець зменшує фінансові ризики, оскільки сплата відбувається лише після фактичного отримання товару або послуги; забезпечується гнучкість у плануванні грошових потоків.

Ризики: постачальник несе ризик неплатежу або затримки оплати, особливо за відсутності гарантій або авансів; ускладнення контролю за дебіторською заборгованістю.

2. Передоплата (аванс).

Переваги: постачальник отримує кошти до моменту постачання товарів, що знижує його фінансові ризики та забезпечує стабільність виробничого процесу; мінімізується ризик несплати за вже відвантажену продукцію.

Ризики: покупець ризикує у випадку несвоєчасного або неякісного виконання зобов'язань постачальником; необхідність резервування коштів може знижувати ліквідність покупця.

3. Платежі на підставі згоди платника або за його дорученням

Переваги: гнучкість у здійсненні платежів, контроль за моментом їх проведення; забезпечення певного рівня контролю за виконанням договірних умов.

Ризики: затримка оплати з боку покупця, що може порушити фінансову стабільність постачальника; можливість зловживань або неправомірного затягування погодження платежів.

4. Платежі за рахунок банківських кредитів

Переваги: можливість здійснювати оплату при недостатності власних оборотних коштів; підтримка безперервності господарських процесів.

Ризики: витрати на обслуговування кредиту (проценти, комісії) підвищують собівартість продукції або послуг; перевищення кредитного навантаження може призвести до фінансової нестабільності підприємства.

Таким чином, вибір тієї чи іншої форми розрахунків має бути зумовлений ретельним аналізом фінансового стану сторін, рівня ризику, потреб в ліквідності та специфіки договірних зобов'язань.

Кожна партія відвантажених товарно-матеріальних цінностей супроводжується відповідним комплектом первинної документації, яка оформлюється постачальником. До таких документів, як правило, належать товарні накладні, рахунки-фактури та товарно-транспортні накладні. Після надходження продукції на підприємство отримувач здійснює обов'язкову перевірку кількісних, якісних та цінових параметрів поставки на предмет відповідності умовам укладеного договору. За результатами приймання вантажу здійснюється його реєстрація у Журналі обліку вантажів, що слугує підставою

для подальшого облікового відображення зазначених операцій у системі бухгалтерського обліку підприємства.

Сальдо рахунку 63 «Розрахунки з постачальниками і підрядниками» кредитове, показує непогашену заборгованість постачальникам і відображається в 3 розділі пасиву балансу.

Зобов'язання, що виникають у процесі господарської діяльності, мають бути достовірно відображені у фінансовій звітності підприємства. Одним із ключових факторів, що впливають на облікове визнання таких зобов'язань, є строк позовної давності.

Відповідно до норм цивільного законодавства України, строк позовної давності - це встановлений законом період, протягом якого особа має право звернутися до суду за захистом порушеного права чи законного інтересу. Після спливу цього строку зобов'язання, як правило, вважається таким, що не підлягає примусовому виконанню в судовому порядку. Водночас, у разі визнання судом причин пропущення строку поважними, позовна давність може бути поновлена, а право кредитора - захищене.

У практиці бухгалтерського обліку це означає, що зобов'язання повинно враховуватися у складі кредиторської заборгованості Балансу до моменту завершення строку позовної давності. Після закінчення цього строку, за відсутності юридичних підстав для поновлення вимог, відповідне зобов'язання може бути списане або перекласифіковане згідно з вимогами національних або міжнародних стандартів фінансової звітності.

Таким чином, облік зобов'язань у межах строків позовної давності має не лише обліково-технічне, а й правове значення. Він забезпечує достовірне відображення фінансового стану підприємства та запобігає ризикам викривлення інформації про зобов'язання, які втратили свою юридичну силу.

Розрахунки з постачальниками та підрядниками, як правило, здійснюються в тій валюті, яка зазначена в умовах укладеного контракту. У процесі бухгалтерського обліку таких операцій усі транзакції переказуються та відображаються в національній валюті — гривні, за курсом на дату виконання

операції, що дозволяє забезпечити точне відображення вартості операцій в умовах зміни валютних курсів.

Операції в іноземній валюті є специфічними господарськими операціями, вартість яких виражена в іноземній валюті або вимагає здійснення розрахунків у такій валюті. З огляду на волатильність валютних курсів, для коректного відображення таких операцій у бухгалтерії підприємства використовуються курсові різниці, які обчислюються на підставі офіційного курсу Національного банку України на дату здійснення кожної операції.

При укладанні договорів з іноземними контрагентами важливим інструментом для мінімізації ризиків та визначення прав і обов'язків сторін є застосування міжнародних торгових умов Інкотермс. Інкотермс (International Commercial Terms) — це набір міжнародних правил, що тлумачать найбільш широко використовувані торговельні терміни в зовнішній торгівлі, зокрема щодо умов доставки товару, передачі права власності та розподілу ризиків між продавцем і покупцем. Ці правила регламентують момент передачі товару, а також пов'язані з ним ризики, що допомагає сторонам чітко визначити свої обов'язки та уникнути правових непорозумінь.

Правила Інкотермс (Incoterms) - це міжнародний набір правил, розроблений Міжнародною торговою палатою (ICC) для регулювання умов доставки товарів між сторонами в контексті зовнішньої торгівлі. Ці правила є стандартними торговими термінами, що визначають розподіл відповідальності, витрат та ризиків між продавцем і покупцем під час міжнародних поставок товарів. Правила Інкотермс широко застосовуються в міжнародних контрактах і надають чітке тлумачення термінів, пов'язаних із транспортом, митним оформленням і передачею права власності.

Основні терміни Інкотермс 2020:

1. EXW (Ex Works) - «Фабрика» Продавець виконує зобов'язання щодо доставки товару, коли він готовий до збору на своєму підприємстві або в іншому визначеному місці. Покупець несе всі витрати і ризики з транспортування товару.

2. FOB (Free On Board) - «Франко на борту» Продавець виконує зобов'язання, коли товар доставлено на борт судна, вказаного покупцем. Всі витрати та ризики після цієї точки переходять до покупця.

3. CIF (Cost, Insurance, and Freight) - «Вартість, страхування та фрахт». Продавець несе витрати на транспортування товару до порту призначення, включаючи страховку товару на час транспортування.

4. CFR (Cost and Freight) — «Вартість і фрахт». Продавець покриває витрати на транспортування товару до порту призначення, але ризик переходить до покупця, як тільки товар перетинає борт судна в порту відправлення.

5. DAP (Delivered At Place) - «Доставлено на місце» Продавець несе всі витрати та ризики до моменту доставки товару в узгоджене місце в країні покупця. Покупець відповідає за розмитнення та сплату мита.

6. DDP (Delivered Duty Paid) - «Доставлено, мито сплачено». Продавець несе всі витрати і ризики до моменту доставки товару на адресу покупця в країні покупця, включаючи митні формальності та сплату мита.

7. FCA (Free Carrier) - «Франко перевізник». Продавець виконує свої зобов'язання, коли товар доставлено до перевізника, обраного покупцем, на вказаному місці.

8. CPT (Carriage Paid To) - «Перевезено, оплачено до». Продавець несе витрати на транспортування товару до визначеного місця, однак ризик переходить до покупця після передачі товару перевізнику.

9. CIP (Carriage and Insurance Paid To) - «Перевезено і застраховано, оплачено до». Продавець покриває витрати на перевезення і страхування товару до визначеного місця призначення.

Використання правил Інкотермс у міжнародних контрактах дозволяє сторонам чітко визначити свої зобов'язання щодо постачання товару, умов транспортування, митного оформлення, страхування, а також моменту переходу ризику. Це зменшує правові суперечки та забезпечує прозорість умов, що регулюють процес доставки та оплати.

У процесі здійснення розрахунків з іноземними контрагентами в бухгалтерському обліку виникають курсові різниці, які являють собою різницю

в оцінці однакової кількості одиниць іноземної валюти за різними валютними курсами. Для коректного відображення таких різниць у бухгалтерських записах використовуються спеціалізовані рахунки, зокрема: 71.4 «Дохід від операційної курсової різниці» та 94.5 «Втрати від операційної курсової різниці», що дозволяє систематизувати доходи та витрати, пов'язані з коливаннями валютного курсу.

Приклад. Перша подія – отримання продукції.

Підприємство 10.03.2024 отримало сировину від іноземного постачальника на суму 100000 доларів США, (курс НБУ 40,82 грн.). При цьому сплачено такі платежі: мито – 45000 грн., митні збори – 10100 грн., ПДВ – 828600 грн. $((100000 \times 40,98 + 45000) \times 20\%)$. Станом на 31.03.2024 курс НБУ склав 40,87 грн. Погашена заборгованість 15.04.2024 при цьому НБУ курс склав 40,89 грн.(табл.2.1).

Таблиця 2.1

Кореспонденція рахунків з обліку валютних операцій (перша подія – отримання продукції)

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	2	3	4	5
1.	Отримано сировину	20.1	63.2	<u>\$100000</u> 408200
2	Нараховано та сплачено мито і митні збори	20.1	37.7	55100
3	Сплачено ПДВ	37.7	31.1	828600
4	Відображено ПДВ в складі податкового кредиту	64.1	37.7	828600
5	На кінець звітного періоду 31.03 визначено курсову різницю по кредиторській заборгованості	94.5	63.2	5000
6	Погашена заборгованість перед постачальником	63.2	31.2	<u>\$100000</u> 408200
7	Відображено 15.04 курсову різницю $(7,89-7,87) \times 100000$	94.5	63.2	2000

Приклад. Перша подія - оплата постачальнику.

Підприємство 12.08.2024 перерахувало 9600 євро (курс НБУ за 100 є - 4539,61 грн.) як передоплату за товар. На останній день звітного періоду (31.08.2024) курс НБУ склав 4501,53 грн.(100 євро). Сировина надійшла 08.09. (4509,42 грн.). При ввезені було сплачено такі платежі: мито - 8500 грн., митні

платежі – 24000 грн., ПДВ -88860,52 грн. $(9600 \times 45,3961 + 8500) \times 20\%$. (табл. 2.2.)

У процесі здійснення зовнішньоекономічних операцій курс євро може змінюватися як на дату визнання активу (наприклад, отримання товару), так і на звітну дату. Однак дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок попередньої оплати (передоплати), відповідно до вимог Національного **Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів»**, класифікується як **немонетарна стаття**. Згідно з пунктом 4 НП(С)БО 21, немонетарні статті не підлягають перерахунку за курсом на звітну дату, навіть у разі зміни валютного курсу після здійснення передоплати.

Таблиця 2.2.

Кореспонденція рахунків з обліку валютних операцій (перша подія - передоплата)

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Дебет	Кредит	
1	2	4	5	6
1.	Перераховано постачальнику аванс	37.1	31.2	<u>9600 €</u> 435802,56
2	Оприбутковано товар (курс не змінився, оскільки заборгованість – немонетарна стаття)	28.1	63.2	<u>9600 €</u> 435802,56
3	Проведено залік заборгованостей	63.2	37.1	6500 € 67574,65
4	Нараховане мито	28.1	37.1	8500
5	Оплачено мито	37.7	31.1	8500
6	Нараховані митні збори	28.1	37.1	24000
7	Сплачені митні збори	37.7	31.1	24000
8	Нарахований ПДВ	64.1	37.7	88860,52
9	Сплачено ПДВ	37.7	31.1	88860,52

Інші поточні зобов'язання охоплюють суми, які за своїм економічним змістом не можуть бути класифіковані за жодною з окремих статей, наведених у складі розділу «Поточні зобов'язання» бухгалтерського балансу. З метою їх систематизації та належного облікового відображення використовується рахунок 68 «Розрахунки за іншими операціями». Цей рахунок належить до балансових, має пасивну природу, і призначений для узагальнення інформації

про джерела формування зобов'язань підприємства, що виникають у результаті нетипових або супутніх операцій господарської діяльності.

Рахунок 68 деталізується за допомогою таких аналітичних субрахунків:

- 68.1 «Розрахунки за авансами одержаними» – облік сум попередньої оплати, отриманої від покупців або замовників;
- 68.2 «Внутрішні розрахунки» – фіксує взаємні зобов'язання між структурними підрозділами підприємства;
- 68.3 «Внутрішньогосподарські розрахунки» – використовується для обліку операцій у межах внутрішньої господарської діяльності суб'єкта;
- 68.4 «Розрахунки за нарахованими відсотками» – узагальнює дані про зобов'язання за процентами, нарахованими відповідно до укладених договорів;
- 68.5 «Розрахунки з іншими кредиторами» – відображає суми заборгованості перед контрагентами, що не охоплені іншими субрахунками.

Такий підхід забезпечує прозорість та аналітичність обліку поточних зобов'язань, не передбачених стандартними статтями фінансової звітності.

Однією з форм зобов'язань у бухгалтерському обліку є доходи, отримані наперед, або так звані доходи майбутніх періодів. У випадках, коли підприємство отримує грошові кошти авансом за товари, роботи чи послуги, які будуть надані в майбутньому, виникає зобов'язання щодо їх виконання. Важливо розмежовувати аванси, отримані від покупців, від доходів майбутніх періодів.

Доходи майбутніх періодів виникають у тих випадках, коли підприємство отримує попередню оплату за продукцію чи послуги, реалізація або надання яких здійснюється поступово впродовж визначеного періоду часу. Ці доходи визнаються зобов'язанням до моменту фактичного надання послуг або передачі товарів, після чого відбувається їх поступове включення до складу доходів поточного звітного періоду. Типовими прикладами доходів майбутніх періодів є: орендна плата, отримана наперед, передплата за періодичні видання, абонентські платежі за послуги тощо.

2.2 Облік зобов'язань, забезпечених векселями

Вексель - це цінний папір, що посвідчує безумовне грошове зобов'язання векселедавця (прямий вексель) або вказівку іншій особі (тратта) сплатити визначену суму грошей у встановлений строк та у визначеному місці особі, зазначеній у документі, або її законному пред'явнику.

У сфері кредитних відносин вексель виконує функцію фінансового інструмента, що гарантує належне та своєчасне виконання грошових зобов'язань. Він формалізує економічну взаємозалежність між покупцем і продавцем, водночас забезпечуючи механізми взаємного контролю сторін. Зокрема, покупець (векселедавець) використовує вексель для контролю споживчої вартості товару та дотримання умов постачання, а постачальник (векселетримач) здійснює оцінку платоспроможності контрагента на етапі видачі та погашення зобов'язання.

Вексельний кредит має органічний зв'язок із банківським кредитуванням, оскільки векселі можуть бути об'єктом обліку (дисконту) або застави, тим самим трансформуючись у банківську кредитну операцію. Внаслідок цього вексель виконує не лише боргову, а й платіжну та розрахункову функцію, виступаючи інструментом високої ліквідності.

З позиції економіко-правової сутності, вексель є комплексним фінансовим інструментом, що поєднує властивості цінного паперу, засобу кредитування та засобу платежу. Його застосування базується на принципах добровільності, строковості, взаємної довіри, економічної вигоди та платності, аналогічно до відносин комерційного кредиту.

У ринковій економіці вексель виконує важливу роль у забезпеченні сталого грошового обігу: сприяє прискоренню торгових угод, зниженню ризиків неплатежу, оптимізації потреб в оборотних коштах, підвищенню швидкості їх обігу, а також зменшенню залежності підприємств від банківського фінансування.

Правовий режим векселя регламентується, зокрема, нормами Женевської конвенції про єдиний закон про переказні та прості векселі 1930 року, а також

Законом України «Про обіг векселів», який імплементує основні положення міжнародного вексельного права в національне законодавство.

Вексель як специфічна форма цінного паперу володіє низкою визначальних ознак, що обумовлюють його правову природу та функціональне призначення у фінансово-кредитних відносинах:

1. Абстрактний характер зобов'язання. Вексельне зобов'язання не містить посилання на підставу його виникнення (каузу), тобто не вказує на первинну господарську чи цивільну угоду, що стала підґрунтям його видачі. Це означає, що порушення умов основного договору не впливає на чинність зобов'язання за векселем.

2. Безспірність вимог за векселем. Вексельне право передбачає, що добросовісний набувач векселя має право на стягнення суми, зазначеної у документі, незалежно від заперечень, які могли б виникнути у попередніх правовідносинах. Права кожного наступного векселетримача не залежать від прав попередників.

3. Безумовність зобов'язання. Вексель містить чіткий і нічим не обумовлений припис або зобов'язання здійснити платіж у визначеній сумі. Включення умовних застережень («у разі поставки товару», «за виконання певних дій» тощо) позбавляє документ статусу векселя та правового захисту в межах вексельного законодавства.

4. Грошова форма зобов'язання. Об'єктом вексельного зобов'язання може бути виключно грошова сума. Документи, що передбачають передачу товарів, послуг, майнових прав або інших активів, не визнаються векселями.

5. Письмова форма. Вексель є документом суворо письмової форми. Усі правочини, пов'язані з векселем (видача, акцепт, індосамент, аваль тощо), набувають юридичної сили лише у письмовому вигляді. Усні домовленості або заяви не мають правового значення у сфері вексельного обігу.

6. Формалізованість і наявність обов'язкових реквізитів. Вексель є документом строгої форми, для дійсності якого передбачено наявність певних реквізитів (найменування документа, наказ або зобов'язання сплатити визначену суму, найменування платника, строк і місце платежу, дата та місце складання,

підпис векселедавця тощо). Відсутність хоча б одного з них позбавляє документ сили векселя, перетворюючи його на звичайну боргову розписку, що регулюється загальними нормами цивільного права.

7. Солідарна відповідальність боржників. У разі неплатежу з боку основного боржника векселетримач має право звернутися з вимогою до будь-якої з осіб, які брали участь у передачі векселя, включно з індосантами, які несуть солідарну відповідальність за виконання зобов'язання.

8. Захист прав законного векселетримача. Лише особа, яка правомірно володіє векселем, має право на вимогу платежу. Законодавство захищає інтереси законного тримача від претензій колишніх власників, зокрема у випадках втрати чи викрадення документа.

9. Підвищена оборотоздатність. Вексель є легко оборотним фінансовим інструментом. Його передача здійснюється шляхом індосаменту - простого письмового передавального напису на звороті документа або на прикріпленому аркуші (алонжі), без необхідності нотаріального посвідчення чи оформлення через процедури, передбачені для уступки прав вимоги за цивільним правом.

Облік вексельних зобов'язань, що виникають у результаті видачі векселів, здійснюється з використанням рахунків бухгалтерського обліку, які розмежовують векселі за строками їх погашення. Зокрема, облік довгострокових зобов'язань за виданими векселями ведеться на рахунку 51 «Довгострокові векселі видані», який деталізується за такими субрахунками:

51.1 «Довгострокові векселі видані в національній валюті»;

51.2 «Довгострокові векселі видані в іноземній валюті».

Облік короткострокових зобов'язань, що виникають у межах операцій з видачі векселів зі строком погашення до одного року, ведеться на рахунку 62 «Короткострокові векселі видані» із розподілом за валютною ознакою на такі субрахунки:

62.1 «Короткострокові векселі видані в національній валюті»;

62.2 «Короткострокові векселі видані в іноземній валюті».

Таке розмежування дозволяє забезпечити достовірність облікових даних, відображати реальну структуру зобов'язань підприємства та здійснювати належний контроль за термінами їх погашення.

Залежно від характеру зобов'язання, що в них закладене, векселі класифікуються на прості (соло-векселі) та переказні (тратти).

Простий вексель (соло-вексель) — це фінансовий документ, в якому міститься безумовне письмове зобов'язання векселедавця (боржника) сплатити визначену суму коштів безпосередньо утримувачу векселя (векселедержателю) у чітко визначений термін або за пред'явленням. Такий вексель не потребує участі третьої сторони і передбачає безпосередні взаємовідносини між боржником і кредитором.

Переказний вексель (тратта) — це письмовий документ, що містить безумовний наказ (доручення) векселедавця (трасанта) іншій особі (трасату) здійснити оплату визначеної суми грошей на користь третьої сторони — векселетримача (ремітента) у встановлений термін. У цьому випадку виникає тристороннє зобов'язання, у межах якого трасант ініціює платіж, трасат виконує зобов'язання, а ремітент отримує плату.

Обидва види векселів виступають юридичними документами суворої форми та мають встановлені законом обов'язкові реквізити. Відсутність хоча б одного з них унеможлиблює кваліфікацію документа як векселя в розумінні вексельного законодавства. Їх застосування забезпечує не лише мобілізацію грошових ресурсів, а й підвищення платіжної дисципліни в економічному середовищі.

Розглянемо порядок обліку виданого простого векселя.

Приклад. Підприємство отримало сировину на суму 900 000 грн.(у т.ч. ПДВ- 150 000 грн.) В якості оплати підприємство видало покупцю простий вексель. Вартість бланку 50,00 грн.(табл.. 2.3)

Таблиця 2.3.

Кореспонденція рахунків з обліку операцій з простим коротко- та довгостроковим векселем

№ з/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.
		Д-т	К-т	
1.	Отримано сировину від постачальника	20.1	63.1	900 000
2	Відображено ПДВ	64.1	63.1	150 000
3.	Виписано простий (довго-короткостроковий) вексель постачальнику	63.1	51.1,62.1	150 000
4.	Списано бланк векселя з позабалансового рахунку	-	08	50
5.	Віднесено вартість бланку векселя на витрати	94.9	20.9	50
6.	Перераховані гроші в погашення векселя	51.1,62.1	31.1	125 000

У випадку неплатежу за векселем векселедержатель у належний термін здійснює нотаріальний протест. Щоб вексельні зобов'язання мали дієздатність вексельного права, до них висуваються суворі вимоги.

По-перше, вексель має виписуватися за точно встановленими законом правилами. Вексель у класичному розумінні є, мабуть, найзаформалізованішим фінансовим документом. Лише у письмовому вигляді, складений з дотриманням усіх формальностей вексель має силу вексельного права.

По-друге, вексельні угоди, що оформлені згідно з законом, користуються правом спрощеного й прискореного способу стягнення боргу. При цьому таке стягнення може здійснюватися не лише з боржника, а й із поручителів та інших надписувачів, кожен з яких, поставивши свій підпис на векселі, стає гарантом платежу.

По-третє, вексель є найважливішим кредитно-розрахунковим ордерним документом, який містить безумовне зобов'язання сторони, що його виписала, сплатити у встановлений термін і у визначеній сумі гроші пред'явникові векселя. Безумовність векселя не дозволяє векседавцю вдаватися до будь-яких обмежень. Водночас абстрактність вексельних зобов'язань може надавати можливість навмисного відходу від вимог класичного векселя, в тому числі для використання векселів для легалізації доходів тіньового сектора економіки. Це зумовлює необхідність для учасників вексельного процесу додаткових витрат на вивчення фінансового стану і платоспроможності векседавця та недопущення його недобросовісних дій.

По-четверте, вексель може виписуватися як платником, так і продавцем-постачальником. Постачальник, виписавши вексель, повідомляє платника або того, хто має прийняти вексель, шляхом надсилання йому копії векселя або поштово-телеграфного повідомлення про вчинену дію. Якщо ж ідеться про платника, то він, виписавши вексель на свого боржника, повинен повідомити його про це. А векселетримач, зі свого боку, надсилає йому вексель для акцепту. Така операція пред'явлення векселя платникові з пропозицією акцептувати його називається презентацією. Платник у ході презентації має обов'язково дати свою згоду на оплату векселя, лише після цього вексель стає повноцінним виконавським документом. Неакцептований вексель в обігу перебувати не може, і його повертають векселедавцеві.

По-п'яте, економічна суть векселя полягає в тому, що він не має власної вартості, а лише представляє товарну вартість тих угод, які оформлені згідно з ним. За відповідність тексту векселя характерові та масштабам укладених угод особисту відповідальність несе векселедавець.

По-шосте, операції з урахування і переврахування векселів у державних і комерційних банках дають змогу не тільки регулювати обсяги грошової маси, а й контролювати виконання зобов'язань суб'єктами господарських відносин. Продавці та виробники, отримавши у розрахунок вексель, можуть легко перетворити його на грошові кошти, а покупці — зробити вексель формою комерційного кредиту. Підприємства суміжники шляхом складання векселів дістають можливість здійснювати прямі розрахунки, не вдаючись до послуг банків, що забезпечує загальне прискорення розрахунків, підвищення оборотності фондів і зменшення потреб в оборотних коштах.

По-сьоме, векселі, виникнувши з функції платежу, не мають примусового обігу, оскільки вони забезпечені товарами, поставку яких здійснено під векселі. А з іншого боку, як зазначалося, векселі самостійної вартості не мають, і їх не можна ототожнювати з грошима. На відміну від грошей векселі одночасно слугують і кредитними документами, які відображають реальні вартісні величини комерційних угод, що виникають у відносинах між кредиторами і

боржниками, і виступають знаками золота, що безпосередньо пов'язані з товарними операціями і рухом товарних цінностей.

У разі несплати за векселем у встановлений строк векселедержатель має право на здійснення нотаріального протесту. Для набуття юридичної сили вексель повинен бути оформлений відповідно до встановлених законодавством вимог, зокрема мати письмову форму та містити всі обов'язкові реквізити.

Вексельні угоди, укладені відповідно до правових норм, дозволяють застосовувати спрощений порядок стягнення заборгованості не лише з основного боржника, а й із поручителів. Вексель як безумовне зобов'язання щодо сплати визначеної суми не допускає наявності додаткових умов, а його абстрактність може бути використана з недобросовісною метою, що потребує оцінки платоспроможності векселедавця.

Оформлення векселя можливе як з боку постачальника, так і з боку платника. Для набуття чинності вексель підлягає акцепту, після чого вважається дійсним фінансовим документом. Неакцептований вексель втрачає силу вексельного права.

Економічна сутність векселя полягає в його представницькій функції – він не має власної вартості, а репрезентує вартість товарної угоди. Операції з урахуванням та переврахуванням векселів банками сприяють обігу фінансових ресурсів, підвищенню ліквідності та зменшенню потреби в оборотних коштах.

Незважаючи на свою розрахункову функцію, векселі не є платіжними засобами в примусовому обігу. Вони виступають інструментом комерційного кредиту, пов'язаним із реальним товарообігом і не мають самостійної грошової вартості.

2.3. Облік зобов'язань, пов'язаних з кредитами та іншими позиковими коштами

Облік кредитів - це система документального оформлення, реєстрації, контролю та аналізу операцій, пов'язаних з наданням, обслуговуванням і поверненням кредитів банком.

Основними завданнями обліку кредитів є: ведення точного бухгалтерського та аналітичного обліку всіх кредитних операцій; моніторинг виконання позичальниками умов кредитного договору; нарахування та облік відсотків за кредитами; формування резервів під кредитні ризики; здійснення контролю за строками погашення кредитів; підготовка звітності для внутрішнього і зовнішнього користування.

Комерційні банки здійснюють кредитування відповідно до принципів повернення, строковості, цільового використання, платності та забезпеченості, що визначені чинним законодавством та узгоджені сторонами у межах кредитного договору. Усі аспекти, пов'язані з наданням і погашенням кредитів, регулюються внутрішніми нормативними документами банківських установ і умовами договорів, укладених між банком та позичальником.

Кредитування підприємств здійснюється на основі загальновизнаних принципів, які забезпечують надійність та ефективність кредитних відносин. Ці принципи є основою для прийняття банком рішень щодо надання, супроводу та погашення кредиту.

1. Принцип повернення

Підприємство зобов'язане повернути отримані в тимчасове користування кредитні ресурси у повному обсязі в установлені строки. Цей принцип є ключовим для захисту інтересів банку як кредитора.

2. Принцип строковості (терміновості)

Кредит надається на визначений договором строк, після завершення якого позичальник зобов'язаний погасити заборгованість. Порушення строків повернення може призвести до застосування штрафних санкцій і переходу кредиту до категорії проблемних.

3. Принцип платності

Кредитні ресурси є платною формою фінансування. Підприємство сплачує банку процент за користування коштами, який компенсує ризик, інфляцію, вартість ресурсів та прибутковість банку.

4. Принцип цільового використання

Кредит повинен використовуватись виключно за призначенням, визначеним у кредитному договорі (на поповнення обігових коштів, інвестиційні цілі, закупівлю сировини тощо). Банк має право контролювати цільове використання коштів.

5. Принцип забезпеченості

Для зниження кредитного ризику банк вимагає надання забезпечення: застави, гарантії, поруки, страхування. Забезпечення виконує захисну функцію у випадку невиконання зобов'язань позичальником.

6. Принцип диференційованості

Кредитування здійснюється з урахуванням фінансового стану підприємства, кредитної історії, галузевих ризиків, розміру і строків кредиту. Рішення приймаються індивідуально з урахуванням кредитоспроможності позичальника.

Дотримання принципів кредитування забезпечує ефективну взаємодію між банком і підприємством, мінімізує ризики, сприяє фінансовій стабільності обох сторін та підтримує надійність банківської системи в цілому.

Кредитний договір є ключовим документом у процесі кредитування, а його облік вимагає точного дотримання нормативних вимог, внутрішніх процедур банку та забезпечення аналітичної прозорості щодо фінансових зобов'язань позичальника.

Кредитний договір - це цивільно-правова угода, укладена між банком (кредитором) та позичальником, відповідно до якої банк зобов'язується надати грошові кошти у тимчасове користування, а позичальник — повернути отримані кошти у встановлений строк з оплатою визначених відсотків.

Кредитний договір містить обов'язкові умови, зокрема: сума кредиту, строк користування коштами, процентна ставка та порядок її нарахування,

цільове призначення кредиту (якщо встановлено), забезпечення виконання зобов'язань (застава, порука, гарантія тощо), графік погашення кредиту і відсотків, права та обов'язки сторін, порядок вирішення спорів.

Правовою основою для укладення та обліку кредитних договорів є: Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні», Національні Положення (стандарти) бухгалтерського обліку (НП(С)БО) 11 «Зобов'язання», 13 «Фінансові інструменти». Податковий кодекс України — для визначення впливу на податкові зобов'язання.

Кредити можуть надаватися суб'єктам господарювання в різних організаційних формах, залежно від цілей фінансування, умов повернення, термінів та характеру кредитних відносин. Вибір форми кредиту визначається домовленістю між банком і позичальником.

Основні форми кредитування:

1. Овердрафтний кредит (надання коштів понад залишок на поточному рахунку, має короткостроковий характер, автоматично погашається за рахунок надходжень на рахунок.
2. Короткостроковий кредит (термін до 12 місяців, використовується для фінансування оборотного капіталу, закупівлі сировини, виплати зарплати тощо.
3. Довгостроковий кредит (термін: понад 12 місяців, спрямований на інвестиційні потреби: купівлю обладнання, модернізацію, будівництво.
4. Револьверний кредит (револьверна кредитна лінія) (кредит, який можна використовувати повторно в межах встановленого ліміту, зручний для покриття періодичних потреб у фінансах).
5. Контокорентний кредит (об'єднує поточний рахунок із кредитним, забезпечує гнучкість у використанні власних і позикових коштів).
6. Онкольний кредит (надається без визначеного строку, погашається на першу вимогу кредитора).
7. Спеціальний цільовий кредит (видається на конкретну мету (наприклад, купівлю обладнання), має чітко визначене цільове використання та потребує звітності перед банком.

8. Інвестиційний кредит (орієнтований на розвиток, модернізацію чи запуск нових проектів, може включати пільгові умови за участі державних або міжнародних програм).

Форма кредиту обирається залежно від потреб підприємства, тривалості фінансування, фінансового стану позичальника та кредитної політики банку. Вона визначає характер взаємовідносин сторін і структуру кредитного договору.

Синтетичний облік розрахунків з банком за короткостроковими кредитами ведеться на пасивному рахунку 60 «Короткострокові позики».

Основна кореспонденція рахунків при цьому відображена в табл. 2.3.

Таблиця 2.3.

Кореспонденція рахунків з обліку короткострокових кредитів банку

№ п/п	Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1	Отримано кредит в безготівковій формі	31.1, 31.2	60.1, 60.2
2	Придбання поточних фінансових інвестицій за рахунок кредиту	35.1, 35.2	60.1, 60.2
3	Погашення короткострокового векселя за рахунок кредиту	62.1, 62.2	60.1, 60.2
4	Погашено заборгованість перед постачальниками кредитними ресурсами	63.1, 63.2	60.1, 60.2
5	Погашено заборгованість перед орендодавцями за об'єкти довгострокової оренди за рахунок кредиту	53	60.1, 60.2
6	Переоформлено короткостроковий кредит у довгостроковий	60.1, 60.2	50
7	Погашення кредиту за рахунок готівки	60.1, 60.2	30
8	Погашення кредиту у безготівковій формі	60.1, 60.2	31.1, 31.2
9	Погашення кредиту короткостроковими векселями	60.1, 60.2	34.1, 34.2
10	Здійснено переуступку банку дебіторської заборгованості покупця	60.1, 60.2	36
11	Здійснено пролонгацію короткострокових кредитів	60.1, 60.2	60.3, 60.4

Довгостроковий кредит - це кредит, що надається суб'єктам господарювання на строк понад один рік для фінансування інвестиційних потреб, зокрема придбання основних засобів, реконструкції, модернізації або реалізації довгострокових проектів.

Метою довгострокового кредиту є розширення або оновлення виробничої бази підприємства.

Таблиця 2.4.

Кореспонденція рахунків з обліку довгострокових кредитів

№ п/п	Зміст операцій	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	4
1.	Отримано довгостроковий кредит в безготівковій формі	31.1, 31.2	50.1, 50.2,
2.	За рахунок довгострокового кредиту придбано/о створено актив:	15.1, 15.2, 15.3, 15.4	50.1, 50.2, 50.5, 50.6
3.	За рахунок довгострокового кредиту придбано поточні фінансові інвестиції	35	50.1, 50.2, 50.5, 50.6
4.	Здійснено Пролонгацію (відстрочення) довгострокового кредиту	50.1, 50.2	50.3, 50.4
5.	Погашення коротко- і довгострокових векселів за рахунок довгострокового кредиту	51.1, 51.2, 62.1, 62.2	50.1, 50.2
6.	Конвертація облігаційної позики у довгостроковий кредит	52.1	50.5, 50.6
7.	Погашення поточної заборгованості за рахунок довгострокового кредиту	631, 632	50.1, 50.2, 50.5, 50.6
8.	Погашення довгостроковий кредит у безготівковій формі	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	31.1, 31.2
9.	Погашено довгостроковий кредит одержаними векселями	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	18.2, 34.1, 34.2
10.	Здійснено переуступку банку дебіторської заборгованості покупця	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	36
11.	Здійснено переуступку банку заборгованості різних дебіторів	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	37
12.	Переведено довгостроковий кредит в короткостроковий	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	60
13.	Переведення довгострокового кредиту в поточну заборгованість	50.1, 50.2, 50.5, 50.6	61

Кредити, не погашені у встановлений договором строк, класифікуються як прострочені та відображаються в обліку на відповідному субрахунку «Прострочені позики» в національній чи іноземній валюті. (60.5, 60.6 субрахунки).

Реалізація предмета застави є ключовим інструментом банківського захисту у разі невиконання зобов'язань позичальником. Вона здійснюється в порядку, передбаченому договором застави, що укладається з дотриманням чинного законодавства України. Правильно складений і юридично обґрунтований договір забезпечує банку можливість оперативного відновлення фінансових ресурсів з мінімальними ризиками та втратами.

У разі наявності прострочених кредитних зобов'язань підприємства перед банком, подальше надання нових позик, як правило, тимчасово призупиняється або здійснюється на жорсткіших умовах. Таке обмеження є типовою практикою у межах управління кредитним ризиком банку та передбачене його внутрішньою кредитною політикою.

Банківські установи розцінюють прострочення зобов'язань як сигнал кредитного ризику, що свідчить про погіршення фінансової дисципліни позичальника. У зв'язку з цим, за простроченими кредитами банк має право:

- призупинити доступ до нових кредитних ліній або овердрафтів;
- змінити графік платежів або реструктуризувати заборгованість (за згодою сторін);
- нараховувати підвищену процентну ставку, яка передбачена в умовах кредитного договору як санкція за порушення строків погашення.

Механізм реалізації предмета застави регламентується договором застави, укладеним між кредитором (заставодержателем) та позичальником (заставадавець), відповідно до вимог Цивільного кодексу України та Закону України «Про заставу».

Договір застави є невід'ємною частиною забезпечення зобов'язань за кредитним договором і визначає умови, на яких банк має право звернути стягнення на предмет застави у разі невиконання позичальником своїх зобов'язань.

Форми реалізації заставного майна:

1. Добровільний продаж - за домовленістю сторін, коли боржник самостійно продає заставлене майно з подальшим перерахуванням коштів банку.
2. Продаж через публічні торги (аукціон) - найбільш поширена процедура при зверненні стягнення.
3. Безпосереднє набуття банком права власності на заставлене майно - можливе лише за згодою сторін у договорі та відповідно до закону.
4. Судове стягнення - реалізація через рішення суду, з подальшим виконавчим провадженням.

Банк має право ініціювати звернення стягнення лише за настання факту порушення основного зобов'язання (наприклад, несплата тіла кредиту чи відсотків).

За відсутності спору сторін реалізація може здійснюватися у позасудовому порядку, що значно пришвидшує процес стягнення.

У разі недостатності вартості заставленого майна банк має право пред'явити різницю до боржника як беззаставну заборгованість.

Аналітичний облік кредитних операцій на підприємстві ведеться з урахуванням таких параметрів:

- виду кредиту (короткостроковий, довгостроковий, овердрафт, інвестиційний тощо);
- назви банківських установ, які надали кредитні ресурси;
- валюти зобов'язання (національна чи іноземна);
- дата надання та термін погашення кредиту;
- сума основного боргу та відсотків, у тому числі залишок заборгованості на звітну дату;
- цільове використання коштів (інвестиції, обігові кошти, фінансування запасів тощо);
- забезпечення (застава, порука, банківська гарантія).

Окремий аналітичний облік ведеться щодо прострочених позик, які не були погашені у встановлений кредитним договором строк. Для їх відображення в обліку використовується окремий субрахунок — «Прострочені позики», що дозволяє контролювати стан проблемної заборгованості та оперативно реагувати на її наявність.

Наявність прострочених кредитів негативно впливає на кредитну історію підприємства та істотно ускладнює подальше залучення фінансування. В умовах зростання ризику банк вживає заходів, спрямованих на мінімізацію можливих збитків, включаючи призупинення видачі нових кредитів та застосування штрафних санкцій у вигляді підвищеної процентної ставки. Своєчасне ведення аналітичного обліку за всіма параметрами кредиту є необхідною умовою

фінансової стабільності підприємства та забезпечення контролю за виконанням зобов'язань.

«Різниця між ставкою за пролонгований кредит і стандартною ставкою розглядається як штрафна санкція і відображається на дебеті рахунку 94 «Інші витрати операційної діяльності». На зазначеному рахунку відображають також відсотки по прострочених кредитах і кредиту, використаних не за цільовим призначенням» [4].

Лізинговий кредит - це особлива форма фінансування, за якої банк або інша фінансова установа (лізингодавець) надає підприємству (лізингоотримувачу) майно у користування з правом викупу. Фактично, це поєднання елементів кредитування і оренди.

Позичальник не отримує гроші безпосередньо, а користується активом (наприклад, обладнанням, транспортом), придбаним банком за кредитні кошти.

Форми лізингу

1. Фінансовий лізинг - лізингодавець передає майно на більшу частину строку його корисного використання, з правом викупу.

2. Операційний лізинг - короткострокова оренда без передачі права власності.

3. Зворотний лізинг - підприємство продає своє майно лізингодавцю і бере його назад у лізинг.

Особливостями лізингового кредиту є те, що активи надаються у користування, а не у власність. Оплата здійснюється у вигляді періодичних лізингових платежів, які включають: амортизацію вартості активу; плату за користування (відсотки); додаткові послуги (страхування, сервіс). Ризики та витрати можуть переходити до лізингоотримувача, залежно від умов договору. Такий кредит не потребує негайного викупу активу.

Перевагами лізингового кредиту є те, що він не потребує одноразового значного капіталовкладення, не зменшує ліквідність підприємства, дає змогу використовувати сучасні засоби виробництва, передбачає гнучкі умови фінансування.

Таким чином, лізинговий кредит - це ефективна форма фінансування капітальних інвестицій, яка дозволяє підприємству отримати у користування основні засоби без значного одночасного навантаження на грошові потоки, з можливістю подальшого викупу.

Крім отримання кредиту у підприємства можуть з'явитись і інші форми зобов'язань щодо позикових коштів.

У сучасній фінансово-економічній практиці випуск облігацій розглядається як один із ключових інструментів залучення позикового капіталу. По суті, емісія облігацій є публічною офертою емітента, яка спрямована на отримання грошових коштів у формі позики на визначений строк, під конкретну цільову програму або інвестиційний проєкт, із фіксацією умов погашення основного боргу та виплати доходу. Така оферта формалізує боргові зобов'язання емітента перед інвесторами та встановлює правову основу для позикових відносин між сторонами.

«У сертифікаті облігації зазначаються назва виду цінного паперу, найменування та місцезнаходження емітента, міжнародний ідентифікаційний номер цінного паперу, номінальна вартість облігації, загальна сума випуску, строк погашення, розмір та строки виплати відсотків (для відсоткової облігації), дата прийняття рішення про розміщення облігацій, серія та номер сертифіката облігації, підпис керівника емітента або іншої уповноваженої особи, засвідчений печаткою емітента. До сертифіката відсоткової облігації на пред'явника додається купон (купонний лист). У купоні (купонному листі) зазначаються серія та номер сертифіката облігації, за якою виплачуються відсотки, найменування і місцезнаходження емітента, строки виплати відсотків. На кожному купоні (купонному листі) зазначається його порядковий номер»[55] .

Класифікація облігацій наведена в таблиці 2.5

Синтетичний облік зобов'язань за довгостроковими облігаціями здійснюється на рахунку 52 «Довгострокові зобов'язання за облігаціями», який має такі субрахунки:

- 52.1 «Зобов'язання за облігаціями»;
- 52.2 «Премія за випущеними облігаціями»;

- 52.3 2Дисконт за випущеними облігаціями».

Кореспонденція рахунків з обліку облігацій відображена у таблиці 2.5.

Таблиця 2.5.

Кореспонденція рахунків з обліку зобов'язань за облігаціями

№	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	Реалізовано облігації	31.1	52.1
2	Нараховано премію, отриману при реалізації облігацій	31.1	52.2
3	Відображені відсотки за випущеними і реалізованими облігаціями	95.2	68.4
4	Нарахована амортизація премії	52.2	68.4
5	Виплачені відсотки за облігаціями	68.4	31.1
6	Списана амортизація дисконту облігації	95.2	52.2
7	Переведено основну суму облігаційної позики зі складу довгострокової в склад поточної заборгованості	52.1	61.1
8	Перераховано кошти в погашення боргу за облігаціями	61.1	31.1

З огляду на те, що здійснення емісії облігацій супроводжується формуванням заборгованості з боку емітента, надзвичайно важливим чинником для потенційних інвесторів є надійність та фінансова стійкість суб'єкта, який виступає емітентом. Інвестори зазвичай прагнуть не лише зберегти вкладені капітали, а й отримати дохід у вигляді процентних виплат або приросту вартості інвестицій, що зумовлює їхню потребу в обґрунтованій довірі до емітента та впевненості в його здатності виконувати зобов'язання в повному обсязі та у встановлені строки.

Особливу актуальність ці аспекти набувають у випадку, коли емітентами виступають підприємства або господарські товариства, оскільки вони не володіють таким рівнем стійкості та фінансової гарантованості, як, наприклад,

державні інститути. З огляду на теоретичну можливість припинення їхньої діяльності, законодавством встановлено підвищені вимоги до процедури випуску облігацій такими суб'єктами господарювання. Зокрема, емісії облігацій підприємств, що передбачають їх вільний обіг на ринку, підлягають обов'язковій державній реєстрації, яка в Україні здійснюється Державною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Також обов'язковою є державна реєстрація інформації про випуск, що є додатковим інструментом забезпечення прозорості та підзвітності емітента.

Запровадження регуляторного контролю за відкритими емісіями облігацій є елементом системи інституційного захисту прав та інтересів інвесторів, що має на меті мінімізацію інвестиційних ризиків, підвищення рівня довіри до фінансових ринків та сприяння сталому розвитку інвестиційної інфраструктури.

2.4 Облік зобов'язань підприємства у міжнародній та вітчизняній практиці за іншими розрахунками

У цьому питанні ми розглянемо особливості обліку розрахунків у вітчизняній та зарубіжній практиці стосовно зобов'язань за виплатами працівникам та розрахунків з бюджетом.

В процесі своєї діяльності підприємство здійснює розрахункові операції з фізичними особами – працівниками підприємства. Дані операції поділяються на такі види: розрахунки з оплати праці, розрахунки з виданих позик працівникам підприємства, розрахунки з акціонерами-фізичними особами, розрахунки з відшкодування матеріального збитку. Сальдо за рахунками, які призначені для відображення даних операцій, а саме 66 «Розрахунки за виплатами працівникам», 67 «Розрахунки з учасниками» на кінець звітного періоду є кредитовим, тобто виникає кредиторська заборгованість.

Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу згідно встановлених норм (норми часу, виробітку, обслуговування). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок, відрядних розцінок для робітників і службовців. До додаткової заробітної плати відносяться: винагороди за працю зверх встановлених норм, за трудові досягнення та винахідництво, інші виплати. Вона включає доплати і надбавки до тарифних ставок і посадових окладів в розмірах, передбачених діючим законодавством; премії робітникам, керівникам та іншим службовцям. До інших заохочувальних і компенсаційних виплат відносяться: надбавки і доплати, не передбачені законодавством, винагороди за результатами роботи за рік, премії за сприяння винахідництву і раціоналізації, за створення нової техніки та інші.

Кредиторська заборгованість із заробітної плати відображається у III розділі пасиву балансу.

Кореспонденція рахунків, яка фіксує зобов'язання за виплатами працівникам наведена в табл.. 2.6

Таблиця 2.6

Бухгалтерські проводки з обліку праці і її оплати

	Зміст господарських операцій	Кореспонденція рахунків	
		дебет	кредит
1	2	3	4
1.	Нарахована оплата праці робітникам основного виробництва	23	66.1
2	Нарахована оплата праці персоналу загально- виробничого призначення (крім підприємств, які використовують	91	66.1

1	2	3	4
3	Нарахована оплата праці персоналу адміністративного персоналу	92	66.1
4	Нарахована оплата праці робітникам, пов'язаним із збутом продукції	93	66.1
5	Нарахована оплата праці на виконання досліджень і розробок	941	66.1
6	Нарахована оплата праці на утримання об'єктів житлово-комунального і соціально-культурного призначення	949	66.1
7	Нарахована оплата праці працівникам за роботи пов'язані з капітальними інвестиціями	15	66.1
8	Нарахована оплата праці пов'язана з виправленням браку	24	66.1
9	Нарахована сума заробітної плати, пов'язана з оплатою відпусток	47.1	66.1
10	Виплата заробітної плати	66.1	30.1
11	Депонована заробітна плата	66.1	66.2
12	Утримання з оплати праці ПДФО	66.1	64.1
15	Нарахована матеріальна допомога працівникам	949	66.1

Облік розрахунків із заробітної плати в міжнародній практиці є складною системою, яка враховує національні особливості трудового законодавства, податкових зобов'язань, соціального страхування та валютного регулювання. Успішне управління цими процесами вимагає дотримання міжнародних стандартів бухгалтерського обліку, зокрема МСБО 19 «Виплати працівникам», а також адаптації до локальних нормативних вимог.

МСБО 19 регламентує порядок визнання та обліку всіх видів виплат працівникам, включаючи:

- поточні виплати (заробітна плата, премії, відпускні);
- виплати при звільненні;
- пенсійні зобов'язання та інші довгострокові виплати.

Цей стандарт зобов'язує підприємства визнавати зобов'язання та витрати на момент надання послуг працівниками, незалежно від фактичної дати виплати.

Особливу увагу приділено актуарній оцінці пенсійних зобов'язань та розкриттю інформації у фінансовій звітності.

У розрізі країн порядок розрахунків з оплати праці значно відрізняється.

У США діє система «pay-as-you-go» (PAYG), яка передбачає щомісячне утримання податків із заробітної плати та сплату соціальних внесків. Компанії зобов'язані вести точний облік утримань та своєчасно перераховувати кошти до відповідних державних органів.

Японська система обліку заробітної плати є однією з найскладніших у світі через суворі трудові закони та детальні податкові вимоги. Компанії повинні забезпечити точність розрахунків, своєчасність виплат та відповідність численним нормативам.

У Бразилії роботодавці зобов'язані утримувати 11% заробітної плати працівника на соціальне страхування та додатково сплачувати 20% від загального фонду оплати праці. Також існує обов'язковий депозит у розмірі 8% заробітної плати на спеціальний рахунок, доступ до якого працівник отримує лише за певних умов.

Французька система передбачає значні соціальні внески як з боку працівника, так і роботодавця. Існують різноманітні пільги та знижки, наприклад, «знижка Фійона» для зарплат, що не перевищують 1,6 мінімальної заробітної плати.

Облік зобов'язань за розрахунками з бюджетом займають значне і важливе місце в роботі бухгалтерії підприємства.

З метою синтетичного обліку для узагальнення інформації про розрахунки підприємства за зобов'язаннями перед бюджетом призначений рахунок 64 «Розрахунки за податками й платежами». До рахунку 64 відкривають субрахунки, передбачені Інструкцією № 291:

64.1 «Розрахунки за податками»;

64.2 «Розрахунки за обов'язковими платежами»;

64.3 «Податкові зобов'язання»;

64.4 «Податковий кредит»»

«На цих субрахунках обліковують на субрахунку 64.1 «Розрахунки за

податками» – податки, які нараховуються та сплачуються відповідно до чинного законодавства (податок на прибуток, податок на додану вартість, інші податки) ; на субрахунку 64.2 «Розрахунки за обов’язковими платежами» – розрахунки за зборами (обов’язковими платежами), які справляються відповідно до чинного законодавства та облік яких не ведеться на рахунку 65 «Розрахунки за страхуванням»; на субрахунку 64.3 «Податкові зобов’язання» – суму податку на додану вартість, визначену, виходячи із суми одержаних авансів (попередньої оплати) за готову продукцію, товари, роботи, інші матеріальні цінності та нематеріальні активи, що підлягають відвантаженню (виконанню); на субрахунку 64.4 «Податковий кредит» – суму податку на додану вартість, на яку підприємство набуло право зменшити податкове зобов’язання» [22, С.230].

До складу загальнодержавних податків, які є обов’язковими для сплати на всій території України, входить низка основних фіскальних інструментів. Зокрема, це податок на прибуток підприємств, що справляється з об’єкта оподаткування, визначеного як різниця між доходами і витратами юридичних осіб. Податок на доходи фізичних осіб є джерелом наповнення як державного, так і місцевих бюджетів і утримується із заробітної плати та інших доходів громадян. Податок на додану вартість (ПДВ) функціонує як непрямий податок на споживання, який включається до ціни товарів і послуг.

Акцизний податок застосовується до окремих видів підакцизної продукції (алкоголь, тютюнові вироби, паливно-енергетичні ресурси) з метою регулювання споживання і наповнення бюджету. Серед інших податкових платежів загальнодержавного рівня слід виокремити збір за першу реєстрацію транспортного засобу, екологічний податок, а також рентні платежі - за транспортування нафти й нафтопродуктів магістральними нафтопроводами, транзит природного газу та аміаку територією України, а також за видобуток корисних копалин (нафта, природний газ, газовий конденсат) і користування надрами.

Також до загальнодержавних податків належать: плата за землю, збір за користування радіочастотним ресурсом, плата за спеціальне використання водних і лісових ресурсів, фіксований сільськогосподарський податок, а також

спеціалізовані збори, такі як збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства, митні платежі та цільові надбавки до тарифів на електричну, теплову енергію та природний газ.

У свою чергу, до місцевих податків, що запроваджуються органами місцевого самоврядування відповідно до Податкового кодексу України, належать податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, який є інструментом оподаткування власників житлової та комерційної нерухомості, єдиний податок, що застосовується до суб'єктів малого підприємництва на спрощеній системі оподаткування, а також збори за провадження окремих видів підприємницької діяльності, за паркування транспортних засобів і туристичний збір, що справляється з осіб, які тимчасово перебувають на території громади.

Таким чином, податкова система України функціонує як багатокомпонентна структура, що поєднує загальнообов'язкові для всіх суб'єктів податки та збори з податками місцевого значення, які враховують специфіку соціально-економічного розвитку окремих територій.

Одним із основних видів загальнодержавних податків є податок на додану вартість (далі - ПДВ).

Податок на додану вартість – це непрямий податок на додану вартість, яка створюється на всіх стадіях виробництва й обігу і включається у вигляді надбавок у ціну товарів, робіт, послуг та повністю відшкодовується кінцевим споживачем цих товарів, робіт, послуг.

Відповідно до визначення «ПДВ - це податок ... з сум приросту вартості ..., що визначається як різниця між виручкою від реалізації та сумою усіх витрат. Вперше його було введено у Франції в 1954 р. економістом М. Лоре. Потім податок на додану вартість набув широкого поширення: спочатку в країнах Європи (кінець 60-х-початок 70-х рр.) і дещо пізніше в країнах Азії, Африки і Латинської Америки. Нині податок на додану вартість стягують майже у 80-ти країнах, серед яких, практично всі промислово-розвинуті країни. В Україні ПДВ ввели лише у 1992 р.» [45, С.87]

Податок на додану вартість (ПДВ) належить до категорії непрямих податків, що справляються на етапі кінцевого споживання товарів, робіт або

послуг. Його фіскальне навантаження має безпосередній вплив як на платоспроможність населення, так і на функціонування бюджетної сфери. У контексті високих ставок оподаткування та значних темпів інфляції ПДВ набуває властивостей, що можуть стримувати економічну активність, зокрема у сфері виробництва.

Основним механізмом цього стримувального ефекту є зростання цін на кінцеву продукцію, що, у свою чергу, знижує купівельну спроможність споживачів та обмежує їхню здатність до здійснення платежів за товари та послуги. Незважаючи на наявність механізму податкового кредиту, що передбачає повернення сплаченого ПДВ на попередніх етапах обігу (або з бюджету, або під час подальшої реалізації продукції самим платником), ефективність цього механізму залежить від безперервності ланцюга поставок та своєчасності податкових відшкодувань. У разі розриву ланцюга реалізації або затримки в поверненні податку, підприємства можуть зазнати фінансових втрат внаслідок знецінення коштів під впливом інфляційних процесів.

Таким чином, за певних економічних умов, зокрема у ситуації нестабільності цінового середовища, ПДВ може виступати не лише як джерело доходів бюджету, а й як чинник, що ускладнює динамічний розвиток підприємницької діяльності.

У контексті приведення податкової системи України у відповідність до міжнародних стандартів адміністрування податку на додану вартість (ПДВ), одним із ключових елементів є запровадження централізованої інформаційної бази платників цього податку. З цією метою передбачено обов'язкову процедуру реєстрації суб'єктів господарювання як платників ПДВ у відповідних органах державної податкової служби за місцем їхньої податкової адреси. За результатами реєстрації суб'єкт отримує Свідоцтво про реєстрацію платника ПДВ та індивідуальний податковий номер, що ідентифікує його в системі податкового адміністрування.

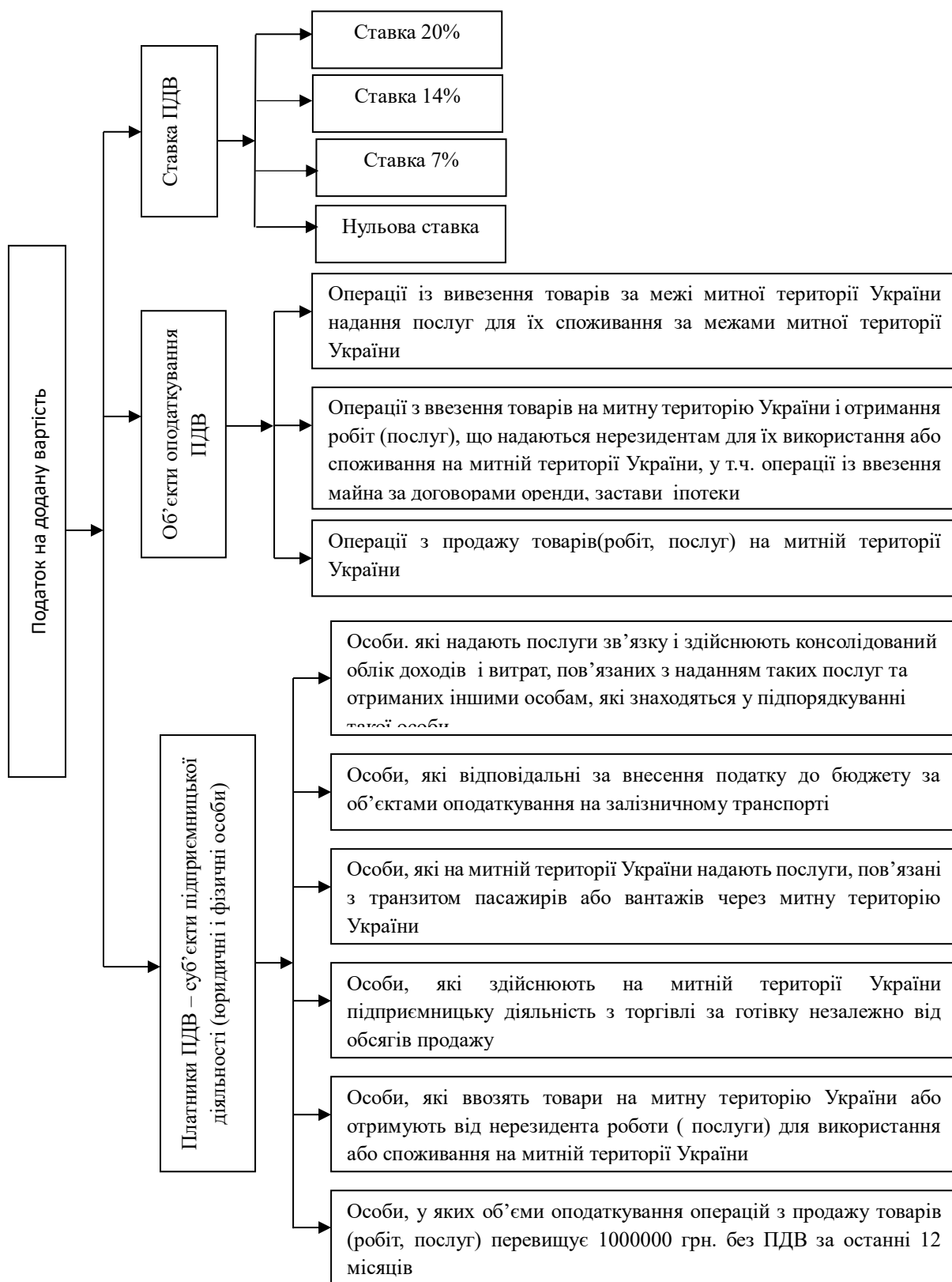

Рис. 2.1. Платники, об'єкти оподаткування, ставки податку на додану вартість.

Лише після проходження процедури реєстрації платник набуває права на здійснення податкових операцій у межах системи ПДВ, зокрема права на

нарахування податку на додану вартість та складання податкових накладних при реалізації товарів, виконанні робіт або наданні послуг. Порядок оформлення та заповнення податкової накладної визначається відповідними нормативно-правовими актами та є важливим елементом у механізмі документального підтвердження податкового кредиту і податкових зобов'язань платника.

Важливою особливістю механізму справляння податку на додану вартість є визначення та облік таких його складових, як податкові зобов'язання та податковий кредит. Зазначені елементи відіграють ключову роль у формуванні податкових взаємовідносин між суб'єктами господарювання та державою.

Вони забезпечують фіскальний контроль за операціями, пов'язаними з передоплатою за товари (роботи, послуги), а також надають платнику право на податковий кредит у випадках, коли здійснена оплата передує фактичному отриманню товарів або послуг.

Податкове законодавство України передбачає, що момент виникнення податкових зобов'язань з постачання товарів, робіт або послуг визначається за першою з двох подій, які відбулися у межах відповідного податкового періоду, а саме:

- дата надходження грошових коштів від покупця (замовника) на банківський рахунок платника ПДВ як оплата вартості продукції (у випадку готівкової форми розрахунків - дата оприбуткування коштів у касі);
- дата фактичного відвантаження товарів або дата складання первинного документа, що підтверджує факт виконання робіт чи надання послуг.

Такий підхід забезпечує не лише своєчасне формування податкових зобов'язань, а й унеможлиблює ухилення від оподаткування шляхом зволікання з фіксацією операцій у бухгалтерському обліку та податкових розрахунках.

Методологічна основа побудови системи бухгалтерського обліку операцій, пов'язаних із формуванням податкових зобов'язань підприємства з податку на додану вартість (ПДВ), а також виникненням у нього права на податкове відшкодування, ґрунтується на принципі так званої «двоподієвості» у визначенні податкової бази. Згідно з цим принципом, базовим для нарахування ПДВ є одна з двох господарських подій - та, що відбулася першою у хронологічному

порядку. Зокрема, для продавця такою подією може бути або момент відвантаження продукції, товарів, виконання робіт чи надання послуг, або момент отримання оплати від покупця за відповідні поставки.

У дзеркальному відображенні для покупця першою з подій вважається отримання товарно-матеріальних цінностей, основних засобів, робіт або послуг, а другою - здійснення оплати на користь постачальника (виконавця). Саме за цією логікою подій формується класична схема бухгалтерської кореспонденції рахунків, що відображає виникнення дебіторської або кредиторської заборгованості в обох сторін на повну суму операції, включаючи ПДВ. Водночас, у продавця визнається податкове зобов'язання, а у покупця - податковий кредит.

У фінансовій звітності чистий дохід продавця та первісна вартість придбання у покупця відображаються у розмірі, що дорівнює різниці між загальною сумою заборгованості та сумою нарахованого ПДВ. Такий підхід забезпечує об'єктивне відображення фінансових результатів операцій з урахуванням податкового навантаження, а також відповідає вимогам нормативно-правових актів щодо організації бухгалтерського обліку в Україні.

Акцизний податок - це непрямий податок, що включається до ціни товарів (продукції) та сплачується кінцевим споживачем. Він справляється з окремих видів товарів (продукції), які, як правило, є предметами високого попиту, підвищеного ризику для здоров'я або навколишнього середовища, а також з певних видів діяльності.

«Облік розрахунків з бюджетом з акцизного податку ведеться на субрахунку 64.2 «Розрахунки за обов'язковими платежами», до якого можна відкрити субрахунок другого порядку 64.2.1. Облік акцизів здійснюється аналогічно обліку ПДВ.

У випадку відвантаження (відпуску) підакцизної продукції:

Д-т рах.36.1 – К-т рах.70.1 – відвантажено підакцизну продукцію; Д-т рах.70.1 – К-т рах.64.1 – нараховано ПДВ;

Д-т рах.70.1 – К-т рах.64.2.1 – нараховано акцизний податок.

У випадку відвантаження підакцизної продукції на умовах передоплати:

Д-т рах.31.1 – К-т рах.68.1 – надійшла передоплата за підакцизну

продукцію; Д-т рах.64.3 – К-т рах.64.1 – ПДВ у сумі передоплати;

Д-т рах.64.3 – К-т рах.64.2.1 – акцизний податок у сумі передоплати; Д-т рах.36.1 – К-т рах.70.1 – відвантажено підакцизну продукцію;

Д-т рах.70.1 – К-т рах.64.3 – списано нарахований раніше ПДВ;

Д-т рах.70.1 – К-т рах.64.3 – списано нарахований акцизний податок; Д-т рах.68.1 – К-т рах.36.1 – здійснено зарахування заборгованостей» [34, С.268].

Податок на прибуток підприємств займає вагоме місце в системі оподаткування юридичних осіб як в Україні, так і в більшості країн світу, перебуваючи поряд з податком на додану вартість серед ключових джерел державних фіскальних надходжень. Цей податок є результатом тривалого процесу становлення державності, економічного розвитку та еволюції політико-правових інститутів суспільства. Він виконує функцію економічного регулятора взаємовідносин між державою та суб'єктами підприємницької діяльності.

Концептуально податок на прибуток слугує механізмом вилучення частини доходу, отриманого в результаті капіталовкладень у виробничу сферу. Такий податок відображає як загальну прибутковість інвестиційного капіталу, так і надприбуток, що виникає за рахунок інновацій, ефективного управління або сприятливих зовнішніх умов, коригований на рівень ризику. У національному контексті слід враховувати, що в Україні існує дисбаланс між потребами бюджету та реальними інвестиційними можливостями економіки, що вимагає обґрунтованого підходу до адміністрування податку на прибуток. Зокрема, доцільним є поєднання фіскальної ефективності з формуванням сприятливого середовища для господарювання й залучення капіталовкладень.

Умови формування державного бюджету через надходження від податку на прибуток безпосередньо залежать від результативності економічної діяльності суб'єктів господарювання. Обсяг таких надходжень обумовлюється масштабами виробництва, його ефективністю та фазою економічного циклу, у якій перебуває країна, з урахуванням чинників науково-технічного прогресу. Таким чином, податок на прибуток не лише виконує фіскальну функцію, а й виступає індикатором економічної динаміки.

«Підставою для нарахування податку прибуток і здійснення

бухгалтерських записів є Декларація про прибуток підприємства. Облік податку на прибуток ведеться відповідно до НП(С)БО 17 «Податок на прибуток». Для обліку призначений рахунок 98 «Податок на прибуток». При нарахуванні податку на прибуток у бухгалтерському обліку робляться такі записи у разі, якщо суми бухгалтерського і податкового прибутку співпадають: Д-т рах. 98 – К-т рах. 64.1 – на суму нарахованого податку на прибуток; Д-т рах 64.1 – К-т рах.31.1 – погашення податкового зобов’язання; Д-т рах.79.1 – К-т рах 98 – при списанні суми податку на кінцеві фінансові результати» [34, С.269].

У 2025 році податок на прибуток підприємств (ППП) в Україні та інших європейських країнах демонструє значну варіативність ставок і підходів до оподаткування. Нижче наведено порівняльний аналіз основних ставок ППП у вибраних країнах.

Таблиця 2.7.

**Порівняльна таблиця ставок податку на прибуток підприємств у
2025 році**

Країна	Ставка ППП (%)	Особливості
1	2	3
Україна	18%	Базова ставка для більшості підприємств. З 2025 року для фінансових установ (крім страхових) ставка підвищена до 25% .
Німеччина	29.9%	Включає федеральний податок (15%) та муніципальні надбавки.
Франція	25%	Стандартна ставка; для компаній з оборотом понад €3 млрд тимчасово підвищена до 41.2% .
Ірландія	12.5%	Одна з найнижчих ставок у ЄС; планується підвищення до 15% згідно з глобальною угодою OECD .
Угорщина	9%	Найнижча ставка в ЄС; спрямована на залучення інвестицій.
Люксембург	23.87%	Включає корпоративний податок, солідарну надбавку та муніципальний податок .
Середній показник в Європі	21.5%	Середня номінальна ставка ППП у Європі у 2025 році .

Податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) є одним із ключових елементів податкових систем більшості країн світу, оскільки забезпечує стабільне джерело надходжень до бюджетів усіх рівнів і виконує важливу соціальну функцію.

В Україні ПДФО встановлено у вигляді пропорційної ставки - 18% на більшість видів доходів, доповненої військовим збором (5%). Податок справляється із заробітної плати, доходів від підприємницької діяльності, орендної плати, дивідендів, іноземних доходів тощо. Облік і сплата податку здійснюється податковими агентами (найчастіше — роботодавцями) або безпосередньо платниками у разі отримання окремих видів доходів.

У міжнародній практиці використовуються дві основні моделі оподаткування доходів фізичних осіб:

1. Прогресивна шкала оподаткування, за якої ставка податку зростає зі збільшенням доходу (наприклад, у Німеччині, Франції, Швеції), що дозволяє реалізовувати принцип соціальної рівності;
2. Пропорційна (фіксована) ставка, яку застосовують, зокрема, Україна, деякі країни Східної Європи (наприклад, Болгарія, Угорщина).

Окремі держави впроваджують податкові вирахування, пільги, неоподатковувані мінімуми та податкові кредити для підтримки соціально вразливих верств населення або стимулювання окремих видів активності (освіта, іпотека, страхування тощо).

Отже, ПДФО у національній та світовій практиці виконує не лише фіскальну, а й соціальну та регулюючу функції, впливаючи на розподіл доходів, поведінку платників і загальну економічну рівновагу.

РОЗДІЛ 3

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ Й АУДИТУ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ ПІДПРИЄМСТВА

3.1. Методика аналізу зобов'язань як елемент політики управління залученими ресурсами

Економічний аналіз виступає багатофункціональним інструментом управління виробничими процесами, що охоплює всі аспекти господарсько-розрахункової діяльності підприємства. Його значущість як засобу управління зростає як у разі самостійного застосування, так і у взаємозв'язку з іншими управлінськими методами — плануванням, бухгалтерським обліком, фінансуванням, кредитуванням, нормуванням тощо. Проведення аналізу господарської діяльності передбачає врахування того, що поліпшення ефективності використання виробничих ресурсів безпосередньо пов'язане з підвищенням рівня організаційно-технічного забезпечення та соціально-економічного розвитку виробничої сфери.

Процес формування політики управління залученими ресурсами включає такі етапи(рис.3.1.):

Процес формування політики управління залученими ресурсами підприємства є складовою частиною загальної фінансової стратегії та охоплює низку послідовних етапів, кожен з яких має важливе значення для забезпечення ефективності фінансово-господарської діяльності

1. *Горизонтальний та вертикальний аналіз зобов'язань у поточному та минулому періодах.*

На цьому етапі здійснюється ретельне дослідження обсягів, структури та форм залучення позикового капіталу підприємства, а також аналізується ефективність його використання. Особлива увага приділяється динаміці зміни сукупного обсягу позикових ресурсів та порівнянню цієї динаміки з темпами приросту власного капіталу. Аналізується структура за джерелами походження

позикових коштів, а також умови кредитування з боку окремих кредиторів, зокрема товарних і комерційних.

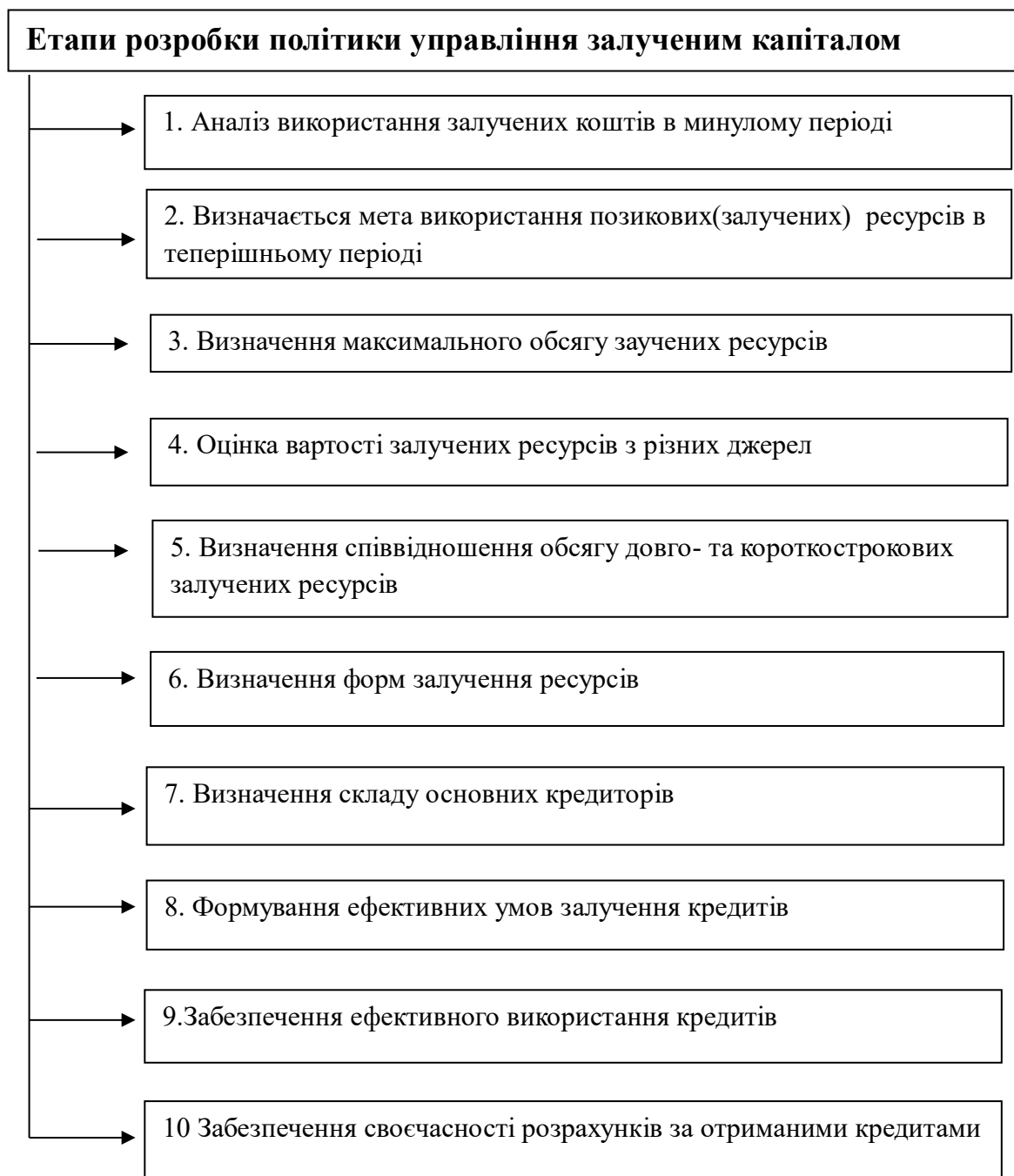

Рис. 3.1 Основні етапи розробки політики управління залученими ресурсами [7, С. С230]

2. *Визначення цільового призначення залучених коштів у поточному періоді.* Формування потреби в позикових ресурсах здійснюється на цільовій основі відповідно до стратегічних і операційних завдань підприємства. Основні

напрями їх використання включають: а) поповнення постійної частини оборотних активів;

б) покриття дефіциту інвестиційних ресурсів;

в) задоволення соціально-побутових потреб персоналу.

3. *Визначення допустимого обсягу залучених коштів.* Максимально допустимий обсяг залучених ресурсів формується з урахуванням необхідності забезпечення належного рівня фінансової стійкості підприємства та досягнення позитивного ефекту фінансового левереджу. На основі розміру власного капіталу і прийнятного значення коефіцієнта фінансового важеля обчислюється граничний обсяг позикових ресурсів.

4. *Оцінка вартості залучених ресурсів.* На цьому етапі здійснюється порівняльна оцінка вартості залучення капіталу з різних джерел (банківські кредити, комерційні позики тощо), що є підґрунтям для прийняття обґрунтованих управлінських рішень щодо вибору найефективніших фінансових інструментів.

5. *Оптимізація структури за строками використання залучених ресурсів.* Визначається співвідношення між довгостроковими та короткостроковими позиковими зобов'язаннями залежно від напрямів їх використання: довгостроковий капітал - для фінансування основних засобів і інвестицій; короткостроковий - для покриття потреб у поточних активах.

6. *Визначення форм залучення фінансових ресурсів.* Розробляються рішення щодо вибору конкретних форм позикового фінансування: фінансовий кредит, товарний (комерційний) кредит, інші форми залучення коштів.

7. *Формування складу основних кредиторів.* Цей етап передбачає ідентифікацію ключових партнерів підприємства, які надають фінансову підтримку. До основних кредиторів зазвичай належать постійні постачальники та обслуговуючі банківські установи.

8. *Установлення ефективних умов залучення фінансування.* Визначаються оптимальні параметри залучення ресурсів: строк кредитування, процентна ставка, умови обслуговування кредиту (виплата процентів та основної суми боргу), забезпечення зобов'язань.

9. *Забезпечення ефективного використання залучених коштів.* Оцінка ефективності здійснюється на основі показників оборотності та рентабельності капіталу.

10. *Забезпечення своєчасного виконання зобов'язань за залученими ресурсами.* Розрахунки за кредитами включаються до платіжного календаря підприємства і підлягають системному контролю в межах моніторингу поточної фінансової діяльності.

Проведемо горизонтальний аналіз балансу СТОВ «Маяк». Горизонтальний аналіз, поданий у табл. 3.1 і табл.3.2 ілюструє абсолютну й відносну динаміку змін кожної статті балансу і валюти балансу.

Аналіз пасивів підприємства показав, що власний капітал підприємства збільшився порівняно з минулим роком на 93411,8 тис.грн або на 30,5%. При цьому позитивним є те, що це відбулося за рахунок збільшення прибутку.

Залучений капітал збільшувався по різному. Зокрема, довгострокові зобов'язання збільшились на 20865,1 тис.грн. або на 30,5%. Поточні зобов'язання збільшились лише на 322,6 тис.грн. або на 0,4%. При цьому статті в складі поточних зобов'язань змінювались різнопланово. Зокрема, величина короткострокових кредитів зменшились на 5557,6 тис грн., однак Поточна кредиторська заборгованість та інші поточні зобов'язання збільшились майже на таку ж величину.

Таблиця 3.1

Аналіз динаміки пасивів на СТОВ «Маяк»

Показники	На 31.12.23 тис.грн.	На 31.12.24 тис.грн.	Абсолютне відхилення, тис.грн.	Відносне відхилення, %
1	2	3	4	5
Зареєстрований капітал	2434,1	2434,1	0	0
Нерозподілений прибуток	305880,5	396858,2	90977,7	+29,7
Всього власний капітал	305880,5	399292,3	93411,8	+30,5

Продовження табл. 3.1.

1	2	3	4	5
Довгострокові кредити	20221,8	41086,9	20865,1	+103,2
Короткострокові кредити банків	74943,7	69386,1	-5557,6	-7,4
Поточна кредиторська заборгованість	1403,5	3804,4	2400,9	+171,1
Інші поточні зобов'язання	4303,7	7783,0	3479,3	+80,8
Всього поточні зобов'язання	80650,9	80973,5	322,6	+0,4

Структурні зміни у зобов'язаннях представлені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Склад і структура поточних зобов'язань СТОВ «Маяк» за 2024 р.

Розрахунки з кредиторами	На початок року		На кінець року		Відхилення від попереднього періоду за структурою
	Сума (тис.грн.)	Питома вага (%)	Сума (тис.грн.)	Питома вага (%)	
1	2	3	4	5	6
Короткострокові кредити банків	74943,7	93,0	69386,1	85,7	-7,3
Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	1403,5	1,7	3804,4	4,7	3,0
Зобов'язання перед бюджетом	2,9	0,003	369,6	0,5	0,5
Зобов'язання по розрахунках з оплати праці	89,5	0,1	525,4	0,6	0,5
Інші поточні зобов'язання	4211,3	5,2	6888,0	8,5	3,3
Всього	80650,9	100	80973,5	100	х

Дані таблиці 3.2 свідчать, що в складі і структурі кредиторської заборгованості підприємства, яке аналізується, пройшли зміни. На кінець 2024 року питома вага заборгованості зменшилась на 7,3% в той час як виросла

питома вага заборгованості перед бюджетом, з виплати працівникам та інших поточних зобов'язань.

При аналізі стану кредиторської заборгованості доцільним є порівняння дебіторської то кредиторської заборгованості на кінець року (табл.3.3).

Таблиця 3.3

**Порівняння дебіторської та кредиторської заборгованості СТОВ
«Маяк» на кінець 2024 р.**

Розрахунки	Дебіторська заборговаість (тис. грн.)	Кредиторська заборгованість (тис.грн.)	Перевищення заборгованості (тис.грн.)	
			Дебітор- ська	Креди- торська
1	2	3	4	5
За товарними операціями	54460,1	3804,4	50655,7	
З бюджетом	11374,3	369,6	11004,7	
З розрахунків з банками (кредити)		110473,0		110473,0
З оплати праці		525,4		525,4
Інша заборгованість	15712,0	6888,0	8824,0	
Всього	81546,4	122060,4	70484,4	110998,4

Таким чином поки що кредиторська заборгованість перевищує дебіторську, що є негативним.

Наступним етапом аналізу фінансового стану є оцінка платоспроможності та ліквідності підприємства. Саме на ці показники має вплив розмір зобов'язань підприємства .

Аналіз ліквідності балансу здійснюється з використанням двох основних підходів - *майнового* та *функціонального*.

1. Майновий підхід є більш традиційним і широко використовуваним. Його головна мета - оцінити збалансованість активів і пасивів підприємства за строками їх погашення або перетворення в грошові кошти. Цей підхід особливо

важливий для кредиторів, оскільки дозволяє визначити, чи зможе підприємство своєчасно виконати свої зобов'язання.

2. Функціональний підхід орієнтований переважно на внутрішній менеджмент підприємства. Його суть полягає у встановленні відповідності між джерелами фінансування (власні та залучені кошти) і напрямками їх використання в межах основних циклів діяльності — операційного, інвестиційного та фінансового (грошового). Цей підхід дозволяє глибше проаналізувати ефективність управління фінансовими потоками компанії.

У центрі аналізу ліквідності балансу лежить так зване «золоте правило фінансування», яке передбачає дотримання принципу відповідності між джерелами фінансування (пасивами) та напрямками їх використання (активами). Основні положення цього підходу формулюються таким чином:

1. Пасиви визначають структуру активів: джерела фінансування, відображені в пасиві балансу, обумовлюють можливості підприємства щодо формування відповідних активів. При цьому довгострокові (стійкі) зобов'язання слугують джерелом фінансування активів з тривалим строком використання, тоді як короткострокові зобов'язання – переважно ліквідних активів із коротким строком обігу.

Пріоритет довгострокового фінансування: строк використання фінансових ресурсів має перевищувати або, принаймні, відповідати строку їх розміщення в активах. Це означає, що власний капітал повинен фінансувати необоротні активи, довгострокові зобов'язання – виробничі запаси, короткострокові кредити та позики – дебіторську заборгованість, кредиторська заборгованість – грошові кошти та короткострокові фінансові вкладення.

Майнова методика аналізу ліквідності балансу полягає у порівнянні активів, згрупованих за ступенем їх ліквідності, з пасивами, згрупованими за строками погашення відповідних зобов'язань. Такий підхід у першу чергу орієнтований на інтереси кредиторів, оскільки дозволяє оцінити спроможність підприємства своєчасно виконувати свої фінансові зобов'язання.

Логіка цієї методики базується на принципі відповідності окремих видів активів і пасивів за термінами перетворення у грошові кошти або повернення вимог.

1. Власний капітал, як безстрокове джерело фінансування, має відповідати необоротним активам. Крім того, задля забезпечення фінансової стійкості, власний капітал повинен частково покривати й оборотні активи. У зв'язку з цим бажаним є перевищення суми власного капіталу над вартістю необоротних активів, що формує власний оборотний капітал.

2. Довгострокові зобов'язання доцільно зіставляти із виробничими запасами, які вони фінансують. Для підтримання ліквідності бажано, щоб обсяг запасів перевищував відповідні зобов'язання, що дозволить підприємству поступово й гарантовано погашати ці зобов'язання в процесі трансформації запасів у грошові кошти.

3. Короткострокові кредити та позики співвідносяться з дебіторською заборгованістю. Оскільки остання має високий потенціал перетворення у грошові кошти, її обсяг повинен перевищувати відповідні короткострокові зобов'язання, що забезпечує поточну платоспроможність.

4. Кредиторська заборгованість корелює з найбільш ліквідними активами - грошовими коштами та короткостроковими фінансовими інструментами. Відповідно до логіки підходу, обсяг кредиторської заборгованості має перевищувати суму таких активів, що свідчить про наявність ресурсів для оперативного покриття короткострокових зобов'язань.

Функціональна методика аналізу ліквідності балансу, базуючись на загальних принципах відповідності активів і пасивів за строками використання, має низку суттєвих особливостей, що зумовлюють її орієнтацію на потреби внутрішнього управління підприємством. Цей підхід відображає функціональну збалансованість між активами та джерелами їх фінансування в межах основних господарських циклів: інвестиційного, операційного та грошового.

На відміну від майнового підходу, функціональна методика враховує організаційно-економічні особливості діяльності підприємства, що робить її більш адаптованою до умов управлінського аналізу. Зокрема, у межах цього

підходу допускається, що необоротні активи можуть фінансуватися не лише власним капіталом, але й довгостроковими зобов'язаннями, які в практиці функціонування організацій часто представлені засновницькими позиками. Останні, за економічною суттю, мають ознаки власного капіталу.

Водночас фінансування запасів у функціональному підході здійснюється переважно за рахунок кредиторської заборгованості, що пов'язано з участю постачальників у фінансуванні операційного циклу. Дебіторська заборгованість фінансується шляхом залучення короткострокових кредитів і позик, що забезпечує гнучкість управління обіговими коштами та підтримку поточної ліквідності.

Таким чином, функціональна методика дозволяє оцінити не лише здатність підприємства до виконання зобов'язань, а й ефективність структурування джерел фінансування відповідно до конкретних етапів його господарської діяльності.

Ключовим питанням для будь-якого користувача фінансової звітності є оцінка платоспроможності підприємства, тобто його здатності своєчасно та в повному обсязі виконувати зобов'язання перед контрагентами. З цією метою, на основі даних форми № 1 «Баланс (Звіт про фінансовий стан)», здійснюється аналіз фінансового стану підприємства за певний період діяльності шляхом розрахунку показників платоспроможності, зокрема коефіцієнтів ліквідності.

Найбільш поширеними з них є такі:

1. Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності) – Кп. Характеризує здатність підприємства погасити свої поточні зобов'язання за рахунок усіх оборотних активів, включаючи матеріальні запаси. Показник відображає загальний рівень ліквідності активів щодо короткострокових зобов'язань.

2. Коефіцієнт швидкої (критичної) ліквідності – Кшл. Визначає частку поточних зобов'язань, яка може бути погашена підприємством за рахунок найбільш ліквідних оборотних активів, таких як грошові кошти та їх еквіваленти, короткострокові фінансові інвестиції, а також дебіторська заборгованість. Цей показник враховує можливість своєчасного надходження коштів від дебіторів.

3. Коефіцієнт абсолютної (грошової) ліквідності – Кабл. Показує частку поточних зобов'язань, яку підприємство може негайно погасити виключно за рахунок грошових коштів та їх еквівалентів, що характеризує його найвищий рівень поточної платоспроможності.

Оптимальні значення цих коефіцієнтів та їх значення у фінансовій звітності досліджуваного підприємства наведені в табл.3.4

Таблиця 3.4

Показники ліквідності СТОВ «Маяк»

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	На 31.12.23. р.	На 31.12.24 р.	Відхилення	
						Абс.	Відн.
1	2	3	4	5	6	7	8
1	Коефіцієнт покриття (загальної ліквідності) Кп	(ряд.1195) / (ряд.1695)	>1	139582,1/ 80650,9= 1,73	211912,6/ 80973,5 =2,62	0,89	33,9
2	Коефіцієнт швидкої ліквідності Кшл	[ряд.1195-1100] / (ряд.1695)	0,6-0,8	139582,1-97524,8/ 80650,9 =0,52	211912,6-126512,4/ 80973,5 =1,05	0,52	50,5
3	Коефіцієнт абсолютної ліквідності Кабл	(ряд.1160+ряд.1165) / (ряд.1695)	0,2-0,3	245,8/ 80650,9 =0,003	10471,9/ 80973,5 =0,13	0,127	97,7

Отже, СТОВ «Маяк» на 31.12.2024 р. спроможне погасити:

— за рахунок грошових коштів - тільки 13 % короткострокових зобов'язань, що нижче оптимального знамення коефіцієнта абсолютної ліквідності;

— за рахунок грошових коштів і коштів у розрахунках з дебіторами - 100 % короткострокових зобов'язань і ще є запас на 0,5%, що є відмінним показником

— за рахунок усіх оборотних активів - 100 % короткострокових зобов'язань, і ще є запас 162%, що є відмінним показником.

Останні значення є позитивними і характеризують в цілому надійність підприємства, однак треба врахувати, що не всі активи можуть бути швидко продані і використані для покриття.

«В цілому значення коефіцієнтів ліквідності характеризують підприємство як достатньо платоспроможне. При цьому слід прийняти до уваги, що показники балансу носять моментний характер (баланс складається на певну дату) і можуть істотно змінюватися у часі. Насамперед це стосується грошових коштів та їх еквівалентів. Тому на практиці для отримання більш повної картини про платоспроможність (особливо - про абсолютну платоспроможність) використовують значення балансів на проміжні звітні дати (наприклад, на кінець кожного кварталу). Позитивним моментом є те, що вказані коефіцієнти демонстрували зростання, що свідчить про покращення платоспроможності підприємства» [30, С.340].

На наступному етапі аналізу доцільно здійснити оцінку фінансової стійкості (незалежності) підприємства, яка дозволяє зробити висновки щодо структури джерел фінансування та ефективності управління капіталом. Для цього використовуються такі ключові фінансові коефіцієнти:

1. Коефіцієнт автономії ($K_{\text{авт}}$) Визначає частку власного капіталу у загальній сумі джерел фінансування підприємства. Показник характеризує рівень фінансової незалежності підприємства від зовнішніх джерел капіталу та його здатність самостійно фінансувати свою діяльність.

2. Коефіцієнт фінансової стабільності ($K_{\text{фс}}$) Відображає співвідношення власного та залученого капіталу, що використовується у діяльності підприємства. Цей коефіцієнт є індикатором рівня залежності підприємства від кредиторів і потенціалу для залучення додаткового фінансування.

3. Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами ($K_{\text{звк}}$). Показує, яка частина матеріальних оборотних активів (запасів, виробничих запасів тощо) фінансується за рахунок чистого оборотного капіталу. Він характеризує достатність власних ресурсів для підтримки поточної операційної діяльності.

4. Коефіцієнт ефективності використання активів ($K_{ва}$) Визначає, який обсяг чистого прибутку підприємство отримує на кожную гривню загального капіталу (власного і залученого), інвестованого в діяльність. Показник характеризує рентабельність усіх активів незалежно від джерел їх фінансування.

5. Коефіцієнт ефективності використання власного капіталу ($K_{ввк}$). Показує, скільки чистого прибутку припадає на кожную гривню капіталу. Цей коефіцієнт є показником рентабельності власних інвестицій і слугує важливим критерієм для оцінки привабливості підприємства для власників.

6. Співвідношення необоротних та оборотних активів ($K_{ос/оборот}$). Характеризує структурну збалансованість активів підприємства, тобто співвідношення капіталу, інвестованого в довгострокові активи, і капіталу, залученого для формування оборотних активів. Дає змогу оцінити пріоритети підприємства у використанні ресурсів.

Як впливає з наведених розрахункових даних (табл.3.5), головні показники фінансової стійкості підприємства СТОВ «Маяк» мають в основному додатні значення, а саме:

1. Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності) зменшився і в 2024 році станом на 31.12.2024 р. становив 0,36, що на 108% менше від попереднього року. Даний коефіцієнт не дотягував до нормативного значення в порівнянні з попереднім роком.

2) Коефіцієнт фінансової стабільності засвідчив, що в 2024 році він збільшився на 0,21 п. або на 6,42%. Цей показник є більший за оптимальний, що свідчить про достатню величину власного підприємства.

3) Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами теж був достатнім і становив додатне число. Позитивним є його збільшення порівняно з минулим роком.

4) Ефективність використання активів зменшилась на 110%. Це є негативним і є свідченням того, що кожен актив став приносити в 1,1 рази менше прибутку, ніж в 2023 році.

5) Коефіцієнт росту рентабельності власного капіталу зменшився на 110,9% порівняно з минулим роком.

б) Коефіцієнт рентабельності продаж зменшився порівняно з минулим роком на 55%.

Таблиця 3.5

Показники фінансової стійкості СТОВ «Маяк»

№ п/п	Показники	Розрахунок показників	Оптимальне значення	На 31.12.23р.	На 31.12.24р	Відхилення	
						Абс.	Відн.
1	2	4	5	6	7	8	
1	Коефіцієнт автономії Кавт	Власний капітал (ряд.1495) / Підсумок балансу (ряд.1900)	>0,5	308314,6/ 409187,3 =0,75	399292,3/ 521352,7 =0,36	0,39	108,3
2	Коефіцієнт балансової стабільності Кфс	Власний капітал (ряд.1495) / Загальна сума зобов'язань (ряд.1595+ряд.1695)	>1,0	308314,6/ 100872,7 =3,06	399292,3/ 122060,4 =3,27	0,21	6,42
3	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними активами Кзвк	Власні оборотні активи (ряд.1195-ряд.1695) / оборотні активи (ряд.1100)	>0,1	58931,1 / 139582,1 = 0,42	130939,1/ 211912,6 = 0,62	0,2	32,0
4	Коефіцієнт ефективності використання активів	Чистий прибуток (ф.№2, ряд.2350) /середня величина активів (ряд.1300)	Збільшення	90977,7/ 432340= 0,21	47993/ 462342 =0,10	-0,11	-110,0

1	2	3	4	5	6	7	8
5	Коефіцієнт ефективності використання власного капіталу	Чистий прибуток (ф.№2, ряд.2350) / величина власного капіталу (ряд.1495)	Збільшення	90977,7/ 308314,6= 0,29	47993/ 399292,3 =0,12	-0,17	-141,7
6	Коефіцієнт рентабельності продажу	Чистий прибуток / Чиста реалізація	Збільшення	90977,7/ 283574= 0,32	47993/ 220328 = 0,22	-0,1	-55,5

Таким чином в цілому можна констатувати, що фінансова стійкість підприємства порівняно з минулим роком збільшилась і досягла своїх нормативних значень. Негативним є факт зменшення показників рентабельності продаж, власного капіталу і активів.

Аналіз ділової активності підприємства (згідно з даними формул №1 Балансу; №2 Звіт про фінансові результати)характеризується показниками, наведеними з табл.3.6.

Таблиця 3.6

Показники ділової активності СТОВ «Маяк»

№	Показники	Одиниця виміру	2023 рік	2024 рік	Зміна	
					Абс.	Відн.
1	2	3	4	5	6	7
1	Чистий дохід від реалізації продукції	Тис. грн	220328,0	283574,0	63246,0	22,3
2	Середня вартість активів	Тис. грн	387560,2	465270,0	77709,8	16,7
3	Загальний показник оборотності активів(1/2)	Обороти	0,569	0,609	0,04	6,6
4	Середня сума дебіторської заборгованості	Тис. грн	32040,0	53743,5	21703,5	40,4
5	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	Обороти	6,88	5,28	-1,6	-30,3

Продовження табл.3.6.

1	2	3	4	5	6	7
6	Термін кредиту покупцям 365/ ряд.5	Днів	53	69	16	23,2
7	Середня сума кредиторської заборгованості	Тис.г рн	94563,2	111466,5	16903,3	15,2
8	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	Обор оти	2,33	2,54	0,21	8,27
9	Термін повернення кредиторської заборгованості 365/ ряд.8	днів	156,6	143,7	-12,9	-8,9
10	Середня вартість запасів	Тис. грн..	112323	116169	3846	3,3
11	Коефіцієнт оборотності запасів (ряд1/ряд 10)	Обор оти	1,96	2,44	0,48	19,7
12	Середня величина основних засобів	Тис. грн.	132451,0	213794,4	81343	0,38
13	Фондовіддача (ряд.1/ряд.12)	грн	1,66	1,33	-0,33	-24,8
14	Середня вартість власного капіталу	Тис. грн.	290760,6	351369,3	60608,7	17,2
15	Оборот власного капіталу (ряд.1/ряд.14)	оборо т	0,75	0,81	0,06	7,4

Виходячи з наведених розрахунків у табл.3.6 з приводу ділової активності підприємства СТОВ «Маяк» можна відзначити таке:

1. Чистий дохід в 2024 році значно збільшився (на 63246 тис. грн. порівняно з 2023 роком, або на 22,2 %),

2. Одночасно зі збільшенням обсягу продажу відбувалося збільшення оборотності активів на 6%.

3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості скоротився на 30,3% або на 1,6 пункти. При цьому термін кредиту покупцям збільшився на 16 дні , що є негативним.

5. Коефіцієнт обороту кредиторської заборгованості виріс на 0,21 або на 8,27%. Термін повернення такої заборгованості знизився на 13 днів, що є

ПОЗИТИВНИМ МОМЕНТОМ.

6. Збільшення середньої величини запасів (на 3846 тис.грн.) на фоні збільшення обсягів продажу призвело до зростання оборотності запасів: період оборотності збільшився на 0,48, що є позитивним фактором.

7. Змінився один з найважливіших показників ділової активності, а саме показник фондівдачі. У 2024 році він зменшився на 0,33 п. або на 24,8%.

8. Збільшився показник оборотності власного капіталу, а саме з 0,73 до 0,81 або на 7,4%.

Таким чином можна зробити висновки, що показники ділової активності збільшились крім фондівдачі.

Для підвищення значення показників ділової активності підприємства управлінським структурам можна рекомендувати здійснення таких заходів.

1. Оптимізувати рівень запасів, який передбачає зниження надлишкових товарних залишків, впровадження системи «just-in-time».

2. Активно управляти дебіторською заборгованістю, що передбачає скорочення термінів розрахунків, застосування штрафних санкцій за прострочення, перевірка платоспроможності контрагентів.

3. Здійснювати регулярний аналіз структури та оборотності активів.

4. Реалізувати або передати в лізинг/оренду неефективно використовувані необоротні активи.

5. Стимулювати клієнтів до своєчасної оплати шляхом надання знижок за передоплату.

6. Здійснювати перегляд умов договорів із постачальниками щодо строків оплати з метою збалансування грошових потоків.

3.2. Аудит зобов'язань підприємства

Метою аудиту кредиторської заборгованості є встановлення законності її виникнення, своєчасності погашення, достовірності та повноти відображення у бухгалтерському обліку операцій з розрахунків із кредиторами, а також оцінка ефективності заходів, які вживаються керівництвом підприємства для запобігання та усунення причин виникнення заборгованості.

Перелік основних аудиторських процедур, які застосовуються під час перевірки зобов'язань :

1. *Оцінка внутрішнього контролю.* Аналіз системи внутрішнього контролю щодо обліку зобов'язань. Оцінка розподілу повноважень при затвердженні зобов'язань та здійсненні платежів.
2. *Інвентаризація розрахунків із кредиторами.* Зіставлення аналітичного й синтетичного обліку за рахунками зобов'язань. Підтвердження залишків зобов'язань за допомогою актів звірки з контрагентами.
3. *Перевірка правомірності виникнення заборгованості.* Перевірка наявності первинних документів (договори, акти виконаних робіт, накладні тощо), які підтверджують зобов'язання. Аналіз відповідності умов договорів чинному законодавству та бухгалтерському обліку.
4. *Оцінка своєчасності погашення зобов'язань.* Перевірка дотримання строків оплати згідно з умовами договорів. Аналіз простроченої заборгованості та обґрунтованості її визнання у фінансовій звітності.
5. *Перевірка достовірності обліку.* Контроль правильності класифікації зобов'язань (коротко- та довгострокові). Визначення відповідності відображення операцій у бухгалтерському обліку та фінансовій звітності. Перевірка арифметичної точності записів у регістрах обліку.
6. *Оцінка потенційних ризиків.* Виявлення заборгованостей, які можуть бути сумнівними або безнадійними до погашення. Перевірка наявності судових спорів або претензій щодо непогашених зобов'язань.
7. *Аналіз заходів керівництва.* Оцінка дій, вжитих для реструктуризації або погашення боргів. Аналіз внутрішніх рішень щодо контролю дебіторсько-кредиторської заборгованості (наприклад, кредитна політика, бюджетування грошових потоків).

Розглянемо вказані процедури більш докладніше.

Кредити та позики є невід'ємними елементами фінансової діяльності підприємства на ринку, забезпечуючи безперервність його операцій. Під час проведення аудиту цих операцій аудитор повинен перевірити наступне:

— Наявність кредитних та позикових договорів, а також їх відповідність вимогам чинного законодавства;

— Цільове використання залучених кредитів та позик; — Способи погашення заборгованості за кредитами та позиками (через грошові кошти, матеріальні ресурси, передачу векселів, взаємозаліки тощо);

— Облік витрат на погашення відсотків за кредитами та позиками, а також джерела їх покриття;

— Наявність простроченої заборгованості за кредитами та позиками, встановлення причин виникнення такої заборгованості та заходи, що вживаються для її погашення;

— Організація аналітичного та синтетичного обліку на рахунках 50 та 60;

— Співвідношення даних аналітичного та синтетичного обліку на цих рахунках;

— Перевірка відповідності залишків у цих регістрах залишкам на відповідних рахунках у балансі підприємства.

«Для збору аудиторських доказів щодо наведених питань використовуються такі методи: перевірка документів, трасування операцій, перерахунок витрат на відсотки, аналітичні процедури для визначення співвідношення позикових та власних коштів. Крім того, необхідно ретельно перевірити законність та обґрунтованість отриманих позик, щоб виключити можливість приховування оподаткованої бази (наприклад, виручки від реалізації або отриманих авансів) під виглядом позикових коштів. Важливо також оцінити правильність обліку залишків за отриманими позиками та кредитами, а також правильність визначення та відображення курсових різниць за кредитами, отриманими в іноземній валюті» [37, С.111].

У процесі своєї господарської діяльності підприємства здійснюють різноманітні розрахункові взаємовідносини з контрагентами. Завданням аудиту цих взаємовідносин є оцінка величини, структури та динаміки заборгованості, а також виявлення причин її виникнення. Крім того, в рамках аудиту необхідно визначити платоспроможність підприємства. Порушення розрахункових взаємовідносин може призвести до непередбаченого перерозподілу оборотних

коштів, що, в свою чергу, негативно впливає на фінансову стабільність та ефективність виробничої діяльності підприємства.

Правильна організація розрахункових операцій є ключовим фактором, що забезпечує стійкість оборотності коштів підприємства, зміцнення договірної та розрахункової дисципліни, а також покращення фінансового стану організації. Рациональна організація цих операцій та правильний облік дозволяють запобігти негативним наслідкам, пов'язаним з цими операціями. З цією метою аудиторській перевірці підлягають усі розрахункові операції підприємства, які здійснюються за допомогою різноманітних методів і прийомів контролю.

Аналіз законності та доцільності організації розрахункових операцій включає перевірку розрахунків за такими напрямками: з постачальниками і підрядниками (рахунок 63); по авансах отриманих (субрахунок 681); по страхуванню (рахунок 65); за податками і платежами (рахунок 64); з персоналом за виплатами працівникам (рахунок 66); з іншими кредиторами (субрахунок 685); з дочірніми організаціями (субрахунок 682); внутрішньогосподарські розрахунки (субрахунок 683).

До проведення документальної перевірки доцільно спочатку встановити наявність цих розрахунків, відповідність даних бухгалтерського обліку та звітності залишкам заборгованості, після чого визначити дату виникнення заборгованості, її характер, законність і реальність, а також шляхи своєчасного погашення заборгованості. Зміцнення розрахунково-платіжної дисципліни забезпечується через проведення фактичного та документального контролю.

Джерелом контрольної інформації для проведення аудиторських перевірок є записи на відповідних рахунках бухгалтерського обліку, зафіксовані в облікових регістрах, первинних документах і Головній книзі. Тому аудитор повинен перевірити: наявність нормативної бази, якою повинен користуватися бухгалтер при веденні обліку на відповідній ділянці; перелік первинних документів, що використовуються, порядок їх складання та заповнення всіх реквізитів, а також наявність реєстраційних журналів; наявність оборотних відомостей, стан аналітичного обліку та організація обробки первинних документів, від їх прийому до архівування; організацію та ефективність

внутрішньогосподарського контролю розрахункових операцій; стан системи бухгалтерського обліку розрахункових операцій.

Відповіді на зазначені питання можна отримати через попередній огляд і тестування.

Нижче приводиться анкета зразкових тестів контролю стану внутрішнього аудиту і системи обліку розрахункових операцій (табл. 3.7).

З даних тестування (табл. 3.7) випливає, що внутрішньогосподарський контроль розрахункових операцій на підприємстві не відповідає сучасним вимогам, а бухгалтерський облік цих операцій організований так, що не може цілком виконувати поставлені перед ним задачі, не завжди дотримується виконання окремих принципів і вимог обліку.

Навіть з тестування загальних питань організацій внутрішнього контролю і постановки бухгалтерського обліку в даному випадку можна констатувати, що імовірність пропуску помилок велика, а тому аудитор у свою індивідуальну програму перевірки повинен включити і направити свої зусилля на розгляд тих питань (ділянок), що не піддалися внутрішньому чи зовнішньому контролю яким приділялося мало уваги з боку бухгалтерії і фінансового відділу підприємства.

Перевірку стану розрахунків доцільно розпочати (за потреби) з інвентаризації або аналізу матеріалів інвентаризації, якщо такі наявні на момент проведення перевірки. У процесі цієї перевірки необхідно з'ясувати: чи не були пропущені терміни давності позову за розрахунками з кредиторами, визначити реальність і причини пропуску термінів, а також встановити осіб, винних у цьому; перевірити правильність розрахунків з банками, підрозділами підприємства, бюджетними та позабюджетними фондами, а також обґрунтованість і точність сум, що відображаються на балансі.

Таблиця 3.7

**Анкета для перевірки стану внутрішнього контролю і системи обліку
розрахункових операцій [35, С.124]**

п/п	Зміст питання	Відповіді			Кількісні параметри
		Немає відповіді	так	ні	
1	2	3	4	5	6
1	Внутрішній контроль. Чи проводиться інвентаризація розрахунків?	X			Один раз в рік
2	Чи перевіряються терміни виникнення заборгованості ?		X		
3	Чи є акти інвентаризації розрахунків ?			X	
4	Чи проводиться аналіз актів інвентаризації?		X		
5	Чи аналізуються і виявляються причини неплатежів		X		
6	Система обліку. Чи є на підприємстві нормативна база даних?			X	
7	Чи є зразки заповнених типових розрахунково-платіжних відомостей?		X		
8	Чи розроблений взірцевий проект організації і постановки обліку розрахунків ?		X		
9	Наявність реєстраційних журналів		X		
10	Чи ведеться аналітичний облік по кожному виду розрахунків?		X		Тільки з постачальниками
11	Чи систематично здійснюються записи в регістрах бухгалтерського обліку ?			X	
12	Чи правильно складаються кореспонденції рахунків по розрахунковим операціям?			X	Є відхилення від інструкції

Аналітичне дослідження матеріалів інвентаризації розрахунків надає аудитору можливість глибше зосередитися на детальній перевірці тих

розрахункових операцій, де виявлені недоліки, такі як відсутність належного внутрішнього контролю, розбіжності в обліку, неузгодженості в документації, а також сумнівність у законності чи реальності здійснених операцій. Така перевірка дозволяє виявити потенційні фінансові або юридичні ризики, що можуть вплинути на фінансовий стан підприємства, і вимагає більш ретельного підходу до аналізу відповідних матеріалів.

Зокрема, перевірка за рахунком 63 «Розрахунки з постачальниками та підрядниками» повинна охоплювати кілька основних напрямків. Перш за все, необхідно перевірити наявність і правильність оформлення документів, що регулюють права та обов'язки сторін щодо постачання товарно-матеріальних цінностей, виконання робіт та надання послуг. Це включає перевірку всіх документів, що підтверджують виконання умов договору та відповідність документального оформлення законодавчим вимогам.

Наступним етапом є перевірка правильності оплати за отримані товарно-матеріальні цінності, роботи та послуги, що дозволяє встановити, чи були витрати підприємства оформлені належним чином і чи відповідають зазначеним у договорах умовам. Важливим аспектом є перевірка правильності оцінки отриманих і відвантажених товарно-матеріальних цінностей, а також робіт і послуг, зокрема при здійсненні бартерних угод, що може ускладнити процес оцінки активів і витрат підприємства.

Аудит також має на меті підтвердити вірогідність, реальність і правильність обліку розрахунків з постачальниками та підрядчиками, особливо у випадку використання векселів, що є специфічним інструментом розрахунків. Це вимагає перевірки правомірності їх застосування та відповідності умовам контракту.

Крім того, необхідно оцінити повноту оприбуткування отриманих товарно-матеріальних цінностей або виконаних робіт і наданих послуг, що включає перевірку процесу відображення всіх операцій в обліку підприємства, щоб забезпечити їх коректне врахування у фінансовій звітності.

Основним документом, що визначає правовий режим розрахункових взаємовідносин з постачальниками та підрядчиками, є договір, укладений між

підприємством-замовником і постачальником (або підрядником). Аудитор повинен провести детальний аналіз змісту цих договорів, перевірити умови, що регулюють постачання матеріальних ресурсів, виконання робіт та надання послуг, а також з'ясувати законність або незаконність проведених за ними операцій. Це включає оцінку відповідності умов договору чинному законодавству та практикам, що дозволяють уникнути можливих порушень і забезпечити правильне виконання фінансових зобов'язань підприємства.

Особливу увагу слід приділити відображенню операцій на рахунках при розрахунках з використанням векселів, оскільки вони часто є джерелом численних помилок, які можуть негативно вплинути на собівартість продукції та фінансові результати підприємства. Такі помилки можуть також порушувати правильність списання або відшкодування ПДВ по придбаних ресурсах. Наприклад, при оприбуткуванні матеріалів покупець може видати постачальнику вексель, а в обліку помилково віднести суму відсотка за векселем на витрати виробництва. Крім того, можливе необґрунтоване відшкодування ПДВ, хоча оплата матеріальних цінностей ще не здійснена. Це може призвести до неправомірних витрат та порушення податкового законодавства.

Залежно від кількості учасників розрахункових операцій, аудитор обирає метод проведення перевірки – суцільний або вибірковий. У більшості випадків застосовується вибірковий метод, однак у разі, коли облік розрахунків перебуває в незадовільному стані, доцільно використовувати суцільний метод перевірки. Цей підхід також застосовується в ситуаціях, коли кількість учасників розрахункових операцій є незначною.

Перевірка розрахункових операцій зазвичай починається з ознайомлення з матеріалами інвентаризації розрахунків. У процесі перевірки необхідно з'ясувати наступні аспекти:

- чи правильно відображені на відповідних статтях балансу залишки заборгованості;
- причини виникнення заборгованості;
- період, у межах якого виникла заборгованість;
- винуватці виникнення заборгованості;

- реальність погашення дебіторської заборгованості;
- які заходи вживалися керівництвом організації для погашення заборгованості;
- чи проводилася звірка розрахунків головного підприємства зі структурними підрозділами, що знаходяться на окремому балансі або на основному балансі.

Крім того, під час перевірки аудитор повинен звертати увагу на правильність та законність оформлення первинних документів, які стосуються розрахункових операцій.

При перевірці повноти та своєчасності оприбуткування отриманих матеріальних цінностей, для яких не було отримано розрахункових документів, необхідно з'ясувати, чи не враховується вартість таких цінностей як дебіторська заборгованість. Це дозволяє виявити можливі недоліки в обліку, які можуть впливати на фінансові результати підприємства.

Окрім того, важливим етапом є перевірка якості проведеної інвентаризації розрахунків. У випадках, коли виникає необхідність, аудитор повинен провести зустрічну перевірку. Така перевірка є важливою, коли списується на фінансові результати дебіторська заборгованість, яка не підтверджена належними документами, і для якої вже минули терміни позовної давності. Особливу увагу слід приділяти випадкам віднесення дебіторської заборгованості на витрати виробництва, оскільки це може негативно вплинути на фінансові результати підприємства.

Також аудитор повинен перевірити наступне:

1. Як правильно оформлюються рахунки-фактури продавця та покупця. Чи ведеться їх реєстрація у відповідних книгах і чи відображаються всі необхідні реквізити, що свідчать про правильність і законність операцій.
2. Чи своєчасно пред'являються штрафні санкції до постачальників або покупців у разі порушення ними договірних зобов'язань.
3. Законність і документальне оформлення списання заборгованості, що пройшла терміни позовної давності, та перевірка правильності такого списання.

4. Реальність кредиторської заборгованості, за якою терміни позовної давності ще не спливли, і чи є обґрунтовані підстави для її погашення.

5. Законність здійснення розрахунків по заборгованості через третіх осіб, особливо в контексті договорів уступки вимоги, що можуть мати юридичні наслідки для підприємства.

Таким чином, аудитору необхідно не лише перевірити правильність оформлення розрахункових документів, а й проаналізувати правомірність проведених операцій та забезпечити відповідність усіх розрахункових взаємовідносин вимогам чинного законодавства.

Під час проведення аудиторської перевірки необхідно здійснити ретельну перевірку правильності таких аспектів:

1. Правильність розрахунків щодо платежів, що підлягають сплаті до бюджету та позабюджетних фондів.

2. Своєчасність перерахування цих платежів відповідно до встановлених напрямків.

3. Правомірність застосування розрахункових ставок та пільг при нарахуванні податків і інших обов'язкових платежів, передбачених законодавством.

4. Коректність складання розрахунків (декларацій) з податків та інших платежів, а також своєчасність їх подачі до відповідних фондів.

Аудиторська перевірка повинна бути спрямована на виявлення можливих помилок, що виникають під час здійснення розрахунків, а також на встановлення причин їх появи. Крім того, важливо сприяти попередженню таких помилок у майбутньому при складанні подібних розрахунків. Окрім того, слід проаналізувати причини затримок у сплаті платежів та оцінити їх вплив на можливі економічні санкції з боку податкових органів.

Підсумовуючи сказане, можна сформулювати найбільш типові порушення при аудиті зобов'язань.

1. *Недостовірне відображення зобов'язань.* Невірне або неповне відображення зобов'язань у бухгалтерському обліку, зокрема заниження чи завищення суми зобов'язань. Невідображення зобов'язань на дату складання

фінансової звітності (наприклад, незадекларовані борги або зобов'язання, що не були враховані на звітну дату).

2. *Невірне класифікування зобов'язань.* Помилки при класифікації зобов'язань як поточних чи довгострокових, що може призвести до спотворення фінансового становища компанії. Віднесення короткострокових зобов'язань до довгострокових або навпаки.

3. *Порушення вимог щодо нарахування і погашення зобов'язань.* Несвоєчасне або неправильне нарахування зобов'язань за податками, штрафами чи іншими обов'язковими платежами. Невірне обчислення процентних виплат за кредитами чи позиками. Недотримання умов договорів щодо термінів та сум погашення зобов'язань.

4. *Невідображення або неналежне оформлення первинних документів.* Відсутність документів, які підтверджують зобов'язання (контракти, угоди, акти виконаних робіт тощо). Неправильне оформлення документів або невідповідність між даними бухгалтерії та первинними документами.

5. *Пропуск термінів позовної давності.* Порушення правил щодо списання простроченої заборгованості, що виникла через пропуск термінів позовної давності. Невчасне списання сум заборгованості, які не можуть бути стягнуті через сплиव строків.

6. *Невірне обчислення зобов'язань по векселях.* Помилки при обліку векселів, зокрема щодо процентних платежів або термінів погашення, що може призвести до невірного визначення зобов'язань.

7. *Неадекватний контроль за кредитними зобов'язаннями.* Відсутність моніторингу за виконанням умов кредитних договорів, таких як відсутність перевірок платоспроможності контрагентів або затримки в погашенні боргів. Відсутність в обліку необхідної інформації про умови кредитування, таких як ставки, штрафи або інші умови договору.

8. *Порушення правил обліку взаємозаліків і компенсацій.* Невірне відображення взаємозаліків або компенсацій за зобов'язаннями, що може призвести до помилкових даних про зобов'язання.

9. *Необґрунтоване відшкодування ПДВ.* Здійснення відшкодування податку на додану вартість за зобов'язаннями, які не відповідають вимогам законодавства або при порушеннях в оформленні документів.

10. *Невірне відображення відстрочених або умовних зобов'язань.* Порушення правил обліку умовних зобов'язань (наприклад, за договорами, які ще не вступили в силу), що може призвести до некоректного відображення зобов'язань у фінансовій звітності.

Ці порушення можуть призвести до значних фінансових та юридичних наслідків для підприємства, тому важливо, щоб аудитори здійснювали ретельну перевірку зобов'язань та їх правильного обліку.

ВИСНОВКИ

В результаті проведеного дослідження можна зробити такі висновки

1. Залучений капітал — це сукупність фінансових і матеріальних ресурсів, отриманих суб'єктом господарювання від зовнішніх учасників економічної діяльності на тимчасовій основі з метою забезпечення поточної операційної діяльності, інвестування або реалізації інших стратегічних цілей. Джерелами такого капіталу можуть виступати як інші підприємства, так і фізичні особи, банківські установи, постачальники, державні органи тощо. Ці ресурси можуть бути надані як у грошовій, так і в натуральній формі.

2. Поняття «зобов'язання» має глибокі історичні корені та бере свій початок ще в давніх правових системах. Уперше ідеї, схожі на сучасне поняття зобов'язань, були сформульовані ще в правових системах Стародавнього Риму, де зобов'язання (*obligatio*) розумілися як правовий зв'язок між двома сторонами — кредитором і боржником, за яким боржник був зобов'язаний здійснити на

Пізніше, в період формування і розвитку європейської правової думки, особливу роль у теоретичному осмисленні зобов'язань відіграли французькі вчені, які започаткували та розвинули інтелектуальний напрямок під назвою «логісмографія». У контексті правової науки логісмографія була спрямована на систематизацію, логічне впорядкування та формалізацію правових понять, зокрема понять зобов'язального права. Французькі юристи та філософи прагнули надати правовим категоріям раціональної структури, базуючись на принципах римського права та загальної логіки. У межах цього підходу зобов'язання почали трактувати не лише як практичні правові інструменти, а як абстрактні правові конструкції, що мають чітку логічну будову: суб'єкти, об'єкт, зміст, підстави виникнення та механізм виконання.

3. У переважній більшості випадків зобов'язальні правовідносини виникають на підставі договорів, які слугують основним правовим механізмом

упорядкування взаємодії між суб'єктами господарювання. У юридичному сенсі договір - це досягнута згода між двома або більше сторонами, спрямована на встановлення, зміну чи припинення взаємних прав і обов'язків, що мають юридичну силу. Категорія «господарські зобов'язання» водночас має як загальний, так і спеціальний (частковий) характер стосовно поняття господарського договору. У загальному аспекті господарські зобов'язання можуть виникати з різноманітних юридичних фактів. У частковому ж розумінні господарський договір виступає конкретною формою виникнення господарських зобов'язань. Його змістом є сукупність прав та обов'язків сторін, тобто саме ті зобов'язання, які виникають в результаті досягнення домовленості й мають обов'язкову юридичну силу.

4. Дослідження наукової літератури та нормативних джерел засвідчило, що у вітчизняній та зарубіжній обліковій практиці існує загальноприйняте й узгоджене трактування поняття зобов'язань. Зобов'язання розглядається як заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій, і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

У міжнародній обліковій практиці виділяють кілька ключових характеристик, що визначають зобов'язання як елемент фінансової звітності:

1. Підприємство має обов'язок, який може бути виконаний виключно шляхом передачі активів або надання послуг іншому суб'єкту в майбутньому;
2. Господарська подія, що призвела до виникнення відповідного зобов'язання, вже відбулася, тобто має завершений характер у часовому вимірі;
3. Існує обґрунтована ймовірність того, що зобов'язання справді виникне та потребуватиме ресурсів для його погашення.

5. У сучасних умовах функціонування ринкової економіки однією з найперспективніших форм розрахунків між суб'єктами господарювання визнається вексельна форма платежів. Її ефективність зумовлюється як правовими гарантіями виконання зобов'язань, так і високим рівнем формалізації процедури обігу. Застосування векселів у розрахункових операціях ґрунтується

на дотриманні низки ключових передумов, які забезпечують юридичну силу та фінансову надійність вексельного зобов'язання.

По-перше, платіж здійснюється на підставі документа, який за своєю формою і змістом відповідає вимогам вексельного права. По-друге, презентація (пред'явлення) векселя до оплати відбувається у місці, зазначеному у його тексті. У разі відсутності відповідного положення в тексті документа, пред'явлення має бути здійснено за місцем знаходження платника. По-третє, оплата за векселем може бути здійснена виключно на користь законного векселетримача, що передбачає наявність належного підтвердження правомірності пред'явлення векселя та обґрунтованості вимог щодо отримання платежу. По-четверте, пред'явлення векселя до платежу повинно відбутися у строк, чітко визначений його змістом, відповідно до вимог, встановлених вексельним правом. По-п'яте, у випадку, коли вексель містить кількох платників, документ має бути одночасно пред'явлений кожному з них, що забезпечує рівність зобов'язань між усіма відповідальними сторонами. По-шосте, засіб платежу, зазначений у векселі (так звана вексельна валюта), повинен відповідати умовам, визначеним у документі, а також вимогам чинного законодавства країни, в якій здійснюється операція.

6. Аналіз процесу формування та використання залученого капіталу дозволяє визначити ключові напрями розміщення коштів, оцінити ступінь залежності підприємства від кредиторів, ефективність використання залучених ресурсів, а також здатність підприємства підтримувати необхідний рівень ліквідності та платоспроможності. Метою такого аналізу є оцінка руху залученого капіталу, що є важливим фактором для забезпечення ефективної господарської діяльності та визначення відповідності обраних фінансових стратегій.

7. Аналіз стану кредиторської заборгованості підприємства здійснюється у кілька етапів, що включають комплексне дослідження різних аспектів цієї категорії:

1. Оцінка динаміки загальної суми кредиторської заборгованості, визначення її частки в загальному обсязі капіталу та аналіз співвідношення з довгостроковими зобов'язаннями підприємства.

2. Вивчення структури кредиторської заборгованості, що включає розподіл на складові, такі як банківський кредит, комерційний кредит та внутрішня кредиторська заборгованість.

3. Аналіз використання банківських кредитів, який передбачає оцінку умов та ефективності залучених кредитних ресурсів.

4. Дослідження заборгованості з податків та обов'язкових платежів, що включає оцінку динаміки, своєчасності погашення та впливу на фінансовий стан підприємства.

Цей поетапний підхід дозволяє всебічно оцінити стан кредиторської заборгованості та її вплив на фінансову стабільність підприємства.

8. Аналіз засвідчив, що в складі і структурі кредиторської заборгованості підприємства, яке аналізується, пройшли зміни. На кінець 2024 року питома вага заборгованості зменшилась на 7,3% в той час як виросла питома вага заборгованості перед бюджетом, з виплати працівникам та інших поточних зобов'язань.

СТОВ «Маяк» на 31.12.2024 р. спроможне погасити:

— за рахунок грошових коштів - тільки 13 % короткострокових зобов'язань, що нижче оптимального знамення коефіцієнта абсолютної ліквідності;

— за рахунок грошових коштів і коштів у розрахунках з дебіторами - 100 % короткострокових зобов'язань і ще є запас на 0,5%, що є відмінним показником

— за рахунок усіх оборотних активів - 100 % короткострокових зобов'язань, і ще є запас 162%, що є відмінним показником. Останні значення є позитивними і характеризують в цілому надійність підприємства, однак треба врахувати, що не всі активи можуть бути швидко продані і використані для покриття.

9. Головні показники фінансової стійкості підприємства СТОВ «Маяк» мають в основному додатні значення, а саме:

1. Коефіцієнт автономії (фінансової незалежності) зменшився і в 2024 році станом на 31.12.2024 р. становив 0,36, що на 108% менше від попереднього року. Даний коефіцієнт не дотягував до нормативного значення в порівнянні з попереднім роком.

7) Коефіцієнт фінансової стабільності засвідчив, що в 2024 році він збільшився на 0,21 п. або на 6,42%. Цей показник є більший за оптимальний, що свідчить про достатню величину власного підприємства.

8) Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними коштами теж був достатнім і становив додатне число. Позитивним є його збільшення порівняно з минулим роком.

9) Ефективність використання активів зменшилась на 110%. Це є негативним і є свідченням того, що кожен актив став приносити в 1,1 рази менше прибутку, ніж в 2023 році.

10) Коефіцієнт росту рентабельності власного капіталу зменшився на 110,9% порівняно з минулим роком.

11) Коефіцієнт рентабельності продаж зменшився порівняно з минулим роком на 55%.

З приводу ділової активності підприємства СТОВ «Маяк» можна відзначити таке:

1. Чистий дохід в 2024 році значно збільшився (на 63246 тис. грн. порівняно з 2023 роком, або на 22,2 %),

2. Одночасно зі збільшенням обсягу продажу відбувалося збільшення оборотності активів на 6%.

3. Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості скоротився на 30,3% або на 1,6 пункти. При цьому термін кредиту покупцям збільшився на 16 дні, що є негативним.

5. Коефіцієнт обороту кредиторської заборгованості виріс на 0,21 або на 8,27%. Термін повернення такої заборгованості знизився на 13 днів, що є позитивним моментом.

6. Збільшення середньої величини запасів (на 3846 тис. грн.) на фоні збільшення обсягів продажу призвело до зростання оборотності запасів: період оборотності збільшився на 0,48, що є позитивним фактором.

7. Змінився один з найважливіших показників ділової активності, а саме показник фондівдачі. У 2024 році він зменшився на 0,33 п. або на 24,8%.

8. Збільшився показник оборотності власного капіталу, а саме з 0,73 до 0,81

або на 7,4%.

Таким чином можна зробити висновки, що показники ділової активності збільшились крім фондівіддачі.

Для підвищення значення показників ділової активності підприємства управлінським структурам можна рекомендувати здійснення таких заходів.

7. Оптимізувати рівень запасів, який передбачає зниження надлишкових товарних залишків, впровадження системи «just-in-time».

8. Активно управляти дебіторською заборгованістю, що передбачає скорочення термінів розрахунків, застосування штрафних санкцій за прострочення, перевірка платоспроможності контрагентів.

9. Здійснювати регулярний аналіз структури та оборотності активів.

10. Реалізувати або передати в лізинг/оренду неефективно використовувані необоротні активи.

11. Стимулювати клієнтів до своєчасної оплати шляхом надання знижок за передоплату.

12. Здійснювати перегляд умов договорів із постачальниками щодо строків оплати з метою збалансування грошових потоків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Н.С., Топоркова О.В. Інформаційне забезпечення внутрішнього контролю дебіторської та кредиторської заборгованості. *Бізнес Інформ*. 2017. № 11. С. 312–317.
2. Базилевич В.Д. Економічна теорія: політекономія: підручник. К.: «Знання», 2008. 719 с.
3. Башнянин Г.І. Політична економія. К.: Ельга, 2000. 485с.
4. Бержанір І.А. Напрями удосконалення обліку розрахунків з контрагентами. *Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарний аспекти: матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції*. Київ : Інформаційно-аналітичне агентство, 2019. С. 25–27.
5. Бержанір І.А., Бержанір А.Л., Ящук Т.А. Економічна сутність зобов'язань і розрахунків підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 2 (19). С. 240–244.
6. Белозерцев В. С., Худякова О. С. Методика обліку і аудиту розрахунків з контрагентами на підприємстві. *Економіка і держава*, 2019. №5. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.1.73
7. Бланк И.А. Финансовый менеджмент. К.: Ника-Центр, 1999. 528с.
8. Бондаренко К.С. До проблеми класифікації видів забезпечення виконання зобов'язання. *Журнал східноєвропейського права*. 2023. Вип. 116. С. 75-82. – С. 75-82. URL : <http://easternlaw.com.ua/uk/arxiv-nomerov/zhurnal-sxidnoyevropejskogo-prava-116>.
9. Брадул О.М. Аудит: підручник (у двох частинах) / О.М.Брадул, В.А.Шепелюк, С.Б. Іліна, М.О.Юнацький, А.П.Хорошенюк та інші, 4-те вид. доп. і перероб. К. : Видавництво Ліра-К, 2019. 324 с.
10. Бутинець Ф.Ф. Історія розвитку бухгалтерського обліку. Ч1:навчальний посібник. Житомир: ЖІТІ, 1999. 928 с.

11. Бутинець Ф.Ф., Горецька Л.Л. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навч. посібник. Житомир: ПП «Рута», 2002. 544с.
12. Васильчук В. В. Фінансовий облік та відображення у звітності розрахунків підприємства з бюджетом : thesis. 2021. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/54692>.
13. Верига Ю. А. Бухгалтерський облік : навч. посіб. Київ : Центр навч. і практ. літ., 2019. 520 с.
14. Ващенко Л.О., Сухарев П.М. Аналіз фінансового стану підприємств: інформаційне та методичне забезпечення: монографія. Донецьк: «Вебер», 2011. 242 с.
15. Волкова М.В., Кунченко О.В. Удосконалення обліку лізингових операцій на підприємствах України URL: www.rusnauka.com/15_APSN_2010/Economics/67475.doc.htm.
16. Волинець О.О. Використання результатів контролю в оперативному і стратегічному управлінні зобов'язаннями підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2019. Вип. 40. С. 217–221.
17. Воронко Р. М. Облік у зарубіжних країнах: навчальн. посібник. Львів : Магнолія 2009. 744 с
18. Голов С.Ф., Костюченко В.М. Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі. К.: Лібра, 2001. 840с.
19. Голов С. Трансформація фінансової звітності українських підприємств у фінансову звітність за МСБО : метод. рекомендації. / [С.Голов, О.Величко, В.Костюченко та ін.] ; за ред. С. В. Голова. 2-е вид., перероб. та доп. Вінниця: Консоль, 2003. 362 с.
20. Господарський кодекс України: URL: http://zakon.nau.ua/doc/?doc_id=156508.
21. Губачова О.М., Мельник С.І. Облік у зарубіжних країнах: підручник. К.: Центр навчальної літератури, 2008. 432 с.
22. Гудзь Н. В., Денчук П. Н., Романів Р. В. Бухгалтерський облік : навч. посібник. Київ: ЦУЛ, 2019. 425 с.

23. Гуцаленко Л. В., Організація контролю кредиторської заборгованості суб'єкта господарювання URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/En/O_FN/2008_5_1/zbirnuk
24. Жолнер І.В. Фінансовий облік за міжнародними та вітчизняними стандартами. URL: [http://www. pidruchniki.ws](http://www.pidruchniki.ws)
25. Задорожний З.В. Внутрішньогосподарський облік у будівництві: монографія. Тернопіль: Екон. думка, 2006. 336 с.
26. Закон України № 996-XIV від 16.07.1999 р. «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
27. Інвентаризація основних засобів, нематеріальних активів, товарно-матеріальних цінностей, грошових коштів і документів та розрахунків : Інструкція Міністерства фінансів України від 11.08.94 р. № 69 URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.
28. Канцедаль Н.А. Господарський договір як об'єкт бухгалтерського обліку та контролю. *Економіка АПК*, 2014. № 10. С. 106- 110.
29. Кіндрацька Г.І. Аналіз господарської діяльності. Львівської політехніки. 2019. 320 с.
30. Костирко Р.О. Фінансовий аналіз. Х.: Фактор, 2007. 784 с.
31. Корінько М.Д., Кушнір Є.О. Аудит довгострокових та короткострокових зобов'язань. «Вісник ЖДТУ»: *Економіка, управління та адміністрування*. 2017. № 1 (79). С. 26–30.
32. Крамаренко Г.О., Чорна О.Є. Фінансовий аналіз: підручник. Київ: ЦУЛ, 2008. 392с .
33. Кривцова Т.О. Удосконалення аудиту зобов'язань підприємств. *Бізнес Інформ*. 2019. № 6. С. 201–209.
34. Крупка Я.Д.Фінансовий облік: підручник; 4-е вид.доп. та перероб./ Я.Д.Крупка, З.В.Задорожний, П.Н.Денчук [та ін.]. Тернопіль: ЗУНУ, 2024. 490 с.
35. Кулаковська Л.Л., Піча Ю.В. Організація і методика аудиту: навч. посіб. К. : Каравелла, 2005. 560 с.

36. Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 37 «Резерви, умовні зобов'язання та умовні активи» URL: http://minfin.gov.ua/control/publish/article/main?art_id=92410&cat_id=9240
37. Пантелєєва В.П. Аудит: навч. посібник. К.: Професіонал, 2008. 400 с.
38. Потриваєва Н. В. Параконна А. В. Зобов'язання і розрахунки: економічна та юридична сутність категорій. *Глобальні і національні проблеми економіки*. Миколаїв, 2016. Вип. 14. С. 997-1000.
39. Мултанівська Т. В., Вороніна О.О. Аудит : навч. посібник. Харків: ХНЕУ, 2010. 336 с.
40. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» URL: www.zakon.rada.gov.ua.
41. Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку 11 «Зобов'язання» : наказ Міністерства фінансів України від 8 жовтня 1999 р. № 237 URL: <http://www.dtkk.com.ua/debet/ukr>.
42. Орлов І. В. Система зобов'язань у праві та бухгалтерському обліку: порівняльний аспект. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vdnuet/econ/2010_4/Orlov.pdf.
43. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI URL: www.zakon.rada.gov.ua.
44. Положення «Про кредитування», затверджене постановою Правління НБУ від 28.09.1995р. № 246. URL: <http://www.rada.gov.ua>
45. Руденко Л.В. Розрахункові та кредитні операції у зовнішньоекономічній діяльності підприємства: Підручник. К.: Лібра, 2002. 302 с.
46. Тарасенко Н.В. Фінансовий аналіз. Л.: Новий світ 2000, 2009. 444 с.
47. Труш В.Є. Організація і методика аудиту підприємницької діяльності: навчальний посібник. Херсон; Олді- плюс, 2002. 128 с.
48. Цивільний кодекс України, затверджено Верховною Радою України від 16.01.2003 р. № 435-IV (із змінами та доповненнями) URL: <http://zakon4.rada.gov>.